

Suoma árktalaš politihka strategiija

STÁHTARÁÐI ALMMUSTAHTTIMAT 2021:57

vn.fi

VALTIOEUVESTO
STATSRÅDET

Stáhtaráđi almmustahttimat 2021:57

Suoma árktalaš politiikka strategiija

Árktalaš ovddasvástádusvirgeolbmuid bargojoavku
Árktalaš politiikka strategiija stivrenjoavku

Stáhtaráđdi Helsset 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Publication distribution

Institutional Repository
for the Government
of Finland Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Publication sale

Online bookstore
of the Finnish
Government

vnjulkaisumyynti.fi

Stáhtaráđđi

ISBN pdf: 978-952-383-572-6

ISSN pdf: 2490-0966

Doadjin: Stáhtaráđi hálddahusovttadat, olggosaddindoaima

Helsset 2021

Suoma ártkalaš politihka strategijja

Stáhtaráđi almmustahttimat 2021:57

Almmustahtti Stáhtaráđđi

Doaimmaheaddji/t Nina Brander, Emma Borg

Searvvušdahkki Ártkalaš ovddasvástádusvirgeolbmuid bargojoavku
Ártkalaš politihka strategijja stivrenjoavku

Giella davvisámegiella Siidomearri 71

Čoahkkáigeassu

Suoma odđa Ártkalaš politihka strategijja meroštallá Suoma guovddáš ulbmiliid ártkalaš guovllus. Buot ártkalaš guovllu doaimma vuodđun galgá leat luonddu suvdinnákca, dálkkádaga suodjaleapmi ja suvdilis gárggiideami prinsihpat sihke eamiálbmogiid vuoigatvuođaid gudnejahttin. Dáin vuolggasajiin sáhttet geahčaduvvot maid Suoma ekonomalaš beroštumiid ulbmilat. Strategijja ollá jagi 2030 rádjái.

Oaiveministtar Sanna Marina ráđdehusprográmma strategalaš ollisvuođas Suopma sturrodagas stuorit máilmmis lea identifiserejuvvon dárbu ártkalaš ovtasbarggu váfisteami várás. Ovddit Ártkalaš strategijja lea jagi 2013.

Strategijja láidehusas ovdanbuktojuvvojit ártkalaš politihka refereansarápma ja dorvolašvuođa gažaldagat. Odđa strategijjas vuoruhuvvojit deaddočuokkesguovllut:

1. Dálkkádatrievdama goahcan ja dasa vuogáiduvvan
2. Orrut (buresbirgejumi ovddideapmi ja eamiálbmot sápmelaččaid vuoigatvuođat)
3. Ártkalaš máhttu (ealáhusat ja alladutkamuš)
4. Infrastruktuvra ja logistihkka

Strategijja deaddočuokkesguovlluin ovdanbuktojuvvojit deaddočuokkesguovlluid dillegovva, oččoduvvon gárggiideapmi ártkalaš guovllus ja konkrehtalaš doaimmat ulbmiliid oažžašuvvama várás.

Ártkalaš politihka strategijja lea válmmastallojuvvon stáhtaráđi kansliija jodiheami mielde. Válmmastallanbarggus leat leamaš mielde buot ministerijjat.

Áššesánit dálkkádatrievdan, infrastruktuvra ja logistihkka, ártkalaš politihkka, ártkalaš guovlu, ártkalaš dutkamuš, strategijjat, sápmelaččat, Ártkalaš ráđđi, suvdilis gárggiideapmi, ealáhusat

ISBN PDF 978-952-383-572-6

Áššenummir VN/5904/2019

ISSN PDF 2490-0966

Fidnummir VNK027:00/2019

Almmustahttima čujuhus <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-572-6>

Arktisen politiikan strategia

Valtioneuvoston julkaisu 2021:57

Julkaisija Valtioneuvosto

Toimittajat Nina Brander, Emma Borg

Yhteisötekijä Arktisten vastuuvirkamiesten työryhmä
Arktisen politiikan strategian ohjausryhmä

Kieli pohjoissaame

Sivumäärä 71

Tiivistelmä

Suomen uusi Arktisen politiikan strategia määrittelee Suomen keskeiset tavoitteet arktisella alueella. Kaiken toiminnan arktisella alueella tulee perustua luonnon kantokykyyn, ilmaston suojelemiseen ja kestävä kehityksen periaatteisiin sekä alkuperäiskansojen oikeuksien kunnioittamiseen. Näistä lähtökohdista voidaan tarkastella myös Suomen taloudellisiin intresseihin liittyviä tavoitteita. Strategia ulottuu vuoteen 2030 asti.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman strategisessa kokonaisuudessa Suomi kokoaan suurempi maailmalla on tunnistettu tarve arktisen yhteistyön vahvistamiseksi. Edellinen Arktinen strategia on vuodelta 2013.

Strategian johdannossa esitellään arktisen politiikan kansainvälinen viitekehys ja arktisen turvallisuuden kysymyksiä. Uudessa strategiassa priorisoidaan painopistealueita:

1. Ilmastonmuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen
2. Asukkaat (hyvinvoinnin edistäminen ja alkuperäiskansa saamelaisten oikeudet)
3. Arktinen osaaminen (elinkeinot ja huippututkimus)
4. Infrastrukturi ja logistiikka

Strategian painopistealueissa esitellään painopistealueen tilannekuva, tavoiteltu kehitys arktisella alueella ja konkreettiset toimet tavoitteiden saavuttamiseksi.

Arktisen politiikan strategiaa on valmisteltu valtioneuvoston kanslian johdolla. Valmistelutyössä ovat olleet mukana kaikki ministeriöt.

Asiasanat arktinen alue, arktinen tutkimus, strategiat, saamelaiset, Arktinen neuvosto, kestävä kehitys, elinkeinot, ilmastonmuutos, infrastrukturi ja logistiikka, arktinen politiikka

ISBN PDF 978-952-383-572-6

Asianumero VN/5904/2019

ISSN PDF 2490-0966

Hankenumero VNK027:00/2019

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-572-6>

Finlands strategi för den arktiska politiken

Statsrådets publikationer 2021:57

Utgivare Statsrådet

Redigerare Nina Brander, Emma Borg

Utarbetad av Tjänstemannaarbetsgruppen med ansvar för arktiska frågor
Styrgruppen för strategin för den arktiska politiken

Språk nordsamiska

Sidantal

71

Referat

Finlands nya strategi för den arktiska politiken fastställer Finlands viktigaste mål i den arktiska regionen. All aktivitet i den arktiska regionen ska utgå från naturens bärkraft, hänsyn till klimatet, principerna för hållbar utveckling och respekt för urfolkens rättigheter. Utifrån dessa utgångspunkter kan man även granska mål som gäller Finlands ekonomiska intressen. Strategin gäller fram till år 2030.

I den strategiska helheten Finland – större än sin storlek i världen – i regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering identifieras behovet att stärka det arktiska samarbetet. Finlands föregående arktiska strategi är från 2013.

I inledningen till strategin presenteras den internationella referensramen för den arktiska politiken och frågor som gäller säkerheten i Arktis. I den nya strategin ingår följande prioriteringar:

1. Bekämpning av och anpassning till klimatförändringen
2. Invånarna (främjande av välfärd samt urfolket samernas rättigheter)
3. Arktisk kompetens (näringar och spetsforskning)
4. Infrastruktur och logistik

I samband med varje prioritering i strategin behandlas lägesbilden för prioriteringen, den eftersträfvade utvecklingen i den arktiska regionen och konkreta åtgärder för att uppnå målen.

Strategin för den arktiska politiken har beretts under ledning av statsrådets kansli. Alla ministerier har deltagit i beredningsarbetet.

Nyckelord

klimatförändring, infrastruktur och logistik, arktisk politik, arktisk region, arktisk forskning, strategier, samer, Arktiska rådet, hållbar utveckling, näringar

ISBN PDF 978-952-383-572-6

Ärendenummer VN/5904/2019

ISSN PDF 2490-0966

Projektnummer VNK027:00/2019

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-572-6>

Finland's Strategy for Arctic Policy

Publications of the Finnish Government 2021:57

Publisher Finnish Government

Editors Nina Brander, Emma Borg

Group author Working group of public officials responsible for Arctic issues
Steering group of Finland's Arctic policy strategy

Language North Saami **Pages** 71

Abstract

Finland's new Arctic policy strategy sets out Finland's key objectives in the Arctic region. All activities in the Arctic region must be based on ecological carrying capacity, climate protection, principles of sustainable development, and respect for the rights of indigenous peoples. The objectives arising from Finland's economic interests can also be examined from this perspective. The strategy extends to the year 2030.

The need to strengthen Arctic cooperation has been identified in the strategic section titled 'Globally influential Finland' of the Programme of Prime Minister Marin's Government. The previous Arctic strategy was adopted in 2013.

The international framework for Arctic policy and issues of Arctic security are presented in the introduction to the strategy. The priorities of the new strategy are as follows:

1. Climate change mitigation and adaptation
2. Inhabitants (promotion of wellbeing and the rights of the Saami as an indigenous people)
3. Arctic expertise (livelihoods and leading edge research)
4. Infrastructure and logistics

The priorities of the strategy present the situational picture of each priority area, the objectives for the Arctic region, and the concrete actions to achieve the objectives.

Finland's Arctic policy strategy has been prepared under the auspices of the Prime Minister's Office. All ministries have participated in the preparation of the document.

Keywords climate change, infrastructure and logistics, Arctic policy, Arctic region, Arctic research, strategies, Saami people, Arctic Council, sustainable development, livelihoods

ISBN PDF 978-952-383-572-6

Reference number VN/5904/2019

ISSN PDF 2490-0966

Project number VNK027:00/2019

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-572-6>

Lää'ddjânnam aarktlaž politiikk strategia

Riikksuávtööz čöödtööz 2021:57

Čöödtéei Riikksuávtös

Tääimteei/
Tääimteei Nina Brander, Emma Borg

Öutstösraaji Aarktlaž vasttösve'rggoummi tuâjj-joukk
Aarktlaž politiikk strategia ohjjeemjoukk

Ķiöll tä'vvsää'mkiöll

Seiddmie'rr

71

Vuänös

Lää'ddjânnam odđ Aarktlaž politiikk strategia meä'rtâáll Lää'ddjânnam tää'rkmos täävtöözid aarktlaž vuu'dest. Puk toi'mmjummuš aarktlaž vuu'dest älgg vuâđđöövvd luâđ keäll'jeeivuö'tte, äimmööz suöjjlumša da keäll'jeei ouddnummuž vuâđđjurdjid di algmeerai vuöiggâdvuödi ciistâst äânmošše. Täin vue'lggömsö'jin vuei'tet tä'rkstööllâd še Lää'ddjânnam ekonoomlaž intree'ssid kuöskki täävtöözid. Strategia vuäll ee'jj 2030 räija.

Vä'lddminister Sanna Mariin halltösprograamm strateeglaž obbvuođâst "Lää'ddjânnam šorradvuöđâs peä'lnn šuurab maa'lmes" lij vuâmmšum tarbb aarktlaž öhtsažtuâj ravveem diött. Oou'dbuž Aarktlaž strategia lij ee'jjest 2013.

Strategia jâá'dtemsaa'nin puu'tet ou'dde aarktlaž politiikk meeraiköskksaž raamid da aarktlaž staanvuöđ kööčmöözid. Odđ strategiasst prioritäätet teäddceäklösvuu'did:

1. Äimmösmuttâz tuö'llstööllmöš da tööz šio'tlöövvmöš
2. Aazzi (pue'rrjie'llem oudâsviikmöš da algmeer sä'mmlai vuöiggâdvuöđ)
3. Aarktlaž silttummuš (jie'llemvue'jj da vuössklass'saž tu'tk'kummuš)
4. Infrastruktuur da logistikk

Strategia teäddceäklösvuu'din puu'tet ou'dde teäddceäklösvuu'd vue'kk-koov, tää'vtöllum ouddnummuž aarktlaž vuu'dest da konkrettlaž tääimaid täävtöözid vuällam diött.

Aarktlaž politiikk strategia lij valmstöllum riikksuávtööz kanslia jâá'dte'men. Puk ministeria lie leämmaž mie'ldd valmstööllâmtuâjast.

Ä'sš-sää'n äimmösmuuttâs, infrastruktuur da logistikk, aarktlaž politikk, aarktlaž vu'vdd, aarktlaž tu'tk'kummuš, strategia, sä'mmla, Aarktlaž suávtös, keäll'jeei ouddnummuš, jie'llemvue'jj

ISBN PDF 978-952-383-572-6

Ä'sšnâamar VN/5904/2019

ISSN PDF 2490-0966

Ha'ŋk'kösnâamar VNK027:00/2019

Čöödtööz ädrös <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-572-6>

Suomâ arktäsii politiik strategia

Staatâräädi almostitme 2021:57

Almostittee	Staatâräädi		
Toimätteijee/h	Nina Brander, Emma Borg		
Siärvusrähtee	Arktäsij ovdâsvástádâsvirgeulmui pargojuávku Arktäsii politiik strategia stivrimjuávku		
Kielä	pohjoissaame	Sijdomeri	71

Čuákánkiäsu

Suomâ uđđâ Arktäsii politiik strategia miäruštäl Suomâ kuávdáš mittomeerijd arktäsii kuávlust. Puoh toimâm arktäsii kuávlust kalga vuáđudud luádu kyeddinnavccáid, šonjáduv suoijálmân já kilelis ovdánem prinsiiipáid sehe algáaalmugij vuoigádvuodái kunnijátmân. Tai vuolgásoojijn puáhtá tarkkuustálláđ meiddei Suomâ ekonomâláš intressáid lahtoeijee mittomeerijd. Strategia olá ive 2030 rái.

Uáiviminister Sanna Marin haldáttâsohjem strategilii ubálášvuodást Suomi kokoaan suurempi maailmalla lii tubdum arktäsii ohtsášpargo nanosmittem tárbu. Oovdeb Arktásáš strategia lii ivveest 2013.

Strategia laidiiittásâst oovdânpuáhtojeh arktäsii politiik almujiikokkásâš čujosrammâ já arktäsii torvolášvuodá koččámušah. Uđđâ strategiast prioristeh tedäčyegiskuávluid:

1. Šonjádâhnuvástus coggâm já toos vuáhádume
2. Ässeeh (pyreestvaijeem ovdedem já algáaalmug sämmilij vuoigádvuodah)
3. Arktásâš mättim (iäláttásah já alemuu tääsi tutkâmuš)
4. Infrastruktuur já logistiik

Strategia tedäčyegiskuávluin oovdânpuáhtojeh tedäčyegiskuávlui tilekove, háputtállum ovdánem arktäsii kuávlust já konkretliih tooimah mittomeerij juksâm várás.

Arktäsii politiik strategia lii valmâštállum statâräädi kanslia joođeetmist. Valmâštállâmpargoost láá lamaš miel puoh ministeriöh.

Äššisäänih šonjádâhnuvástus, infrastruktuur já logistiik, arktásâš politiik, arktásâš kuávlui, arktásâš tutkâmuš, strategiah, sämmiliih, Arktásâš ráädi, kilelis ovdánem, iäláttásah

ISBN PDF	978-952-383-572-6	ISSN PDF	2490-0966
Äššinummeer	VN/5904/2019	Hahânummeer	VNK027:00/2019

Almostittem čujottäs <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-572-6>

Sisdoallu

1 Duogáš	11
2 Láidehus	15
2.1 Suoma árttalaš politihka linnjemat ja ulbmilat jagi 2030 rádjái	15
2.2 Riikkaidgaskasaš doaibmabiras ja dorvvolašvuohtapolitihkalaš dilli	16
2.2.1 Dillegovva	16
2.2.2 Suoma doaimma ulbmilat: Stádis ja dorvvolaš doaibmabiras	20
2.2.3 Suopma ja riikkaidgaskasaš árttalaš ovttasbarggu ráhkadusat .	22
2.2.4 Suopma lea guovddášdoaibmi sihke árttalaš ja antárttalaš guovllus	23
3 Deaddočuokkesguovlu 1: Dálkkádatrivdan, goahcan ja vuogáiduvvan	26
3.1 Dillegovva Árttalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge	26
3.2 Ulbmildilli Árttalaš strategiija 2021 ollašuttima áigge	30
3.3 Strategalaš doaibmabijut	32
4 Deaddočuokkesguovlu 2.1: Orrut, buresbirgejumi ovddideapmi	34
4.1 Dillegovva Árttalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge	34
4.2 Ulbmildilli Árttalaš strategiija 2021 ollašuttima áigge	38
4.3 Strategalaš doaibmabijut	41
5 Deaddočuokkesguovlu 2.2: Orrut, eamiálbmot sápmelaččaid vuoigatvuođat	43
5.1 Sápmelaččat Suomas: Dillegovva Árttalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge	43
5.2 Ulbmildilli Árttalaš strategiija 2021 ollašuttima áigge	46
5.3 Strategalaš doaibmabijut	47
6 Deaddočuokkesguovlu 3.1: Máhttu, ealáhusat	48
6.1 Dillegovva Árttalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge	48
6.2 Ulbmildilli Árttalaš strategiija 2021 ollašuttima áigge	50
6.3 Strategalaš doaibmabijut	57

7 Deaddočuokkesguovlu 3.2:	
Máhttu, alimus dási dutkamuš	58
7.1 Dillegovva Ártalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge	58
7.2 Ulbmildilli Ártalaš strategiija 2021 ollašuhttima áigge	60
7.3 Strategalaš doaibmajut	61
8 Deaddočuokkesguovlu 4:	
Infrastruktuorra ja logistihkka	63
8.1 Dillegovva Ártalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge.....	63
8.2 Ulbmildilli Ártalaš strategiija 2021 ollašuhttima áigge.....	65
8.3 Strategalaš doaibmajut	68
9 Strategiija stivrenváikkuhus sihke ulbmiliid ja	
doaibmajuid čuovvun	71

1 Duogáš

Árktalaš politihka strategiija meroštallá Suoma guovddášulbmiliid árktalaš guovllus ja čohkke oktii deháleamos deaddočuokkessurggiid daid ollašuhttima várás.

Suoma ovddit árktalaš strategiija almmustuhttojuvvui borgemánus 2013. Strategiija áigeguovdilastimis čakčamánus 2016 dárkkálnuhttojuvvoje ráđdehusa ulbmilat árktalaš gárggiideapmái go Suoma árktalaš rollii. Árktalaš strategiija áigeguovdilastima doaibmabidjoplána gárvánii njukčamánus 2017.

Oaiveministtar Sanna Marina ráđdehusprográmma strategalaš ollisvuodas *Suopma sturrodagas stuorit máilmmis* lea identifiserejuvvon dárbu árktalaš ovttasbarggu váfisteami várás. Dát lea vuolggachuokkisin árktalaš politihka strategiija ráhkadeapmái. Ođđa árktalaš politihka strategiija váldá vuhtii Suoma guhkes áigge ulbmiliid guovllus ja dárbbášlaš doaibmaresurssaid.

Strategiija linnje Suoma árktalaš politihkalaš ulbmiliid čuovvovaš guovtti váлгаáigodahkii dehege jagi 2030 rádjái. Ulbmilat ovdanbuktojuvvojit strategiija láidehusas.

Suoma árktalaš politihka strategiijas vuoruhuvvojit njeallje Suoma árktalaš doaimma deaddočuokkesguovllu:

1. **Dálkkádatrivdan**, goahcan ja vuogáiduvvan
2. **Orrut**, buresbirgejumi ovddideapmi ja eamiálbmot sápmelaččaid vuoigatvuodát
3. **Máhttu**, ealáhusat ja alimus dási dutkamuš
4. **Infrastruktuvra ja logistihkka**

Strategiija deaddočuokkesguovlluin leat ovdanbuktojuvvon oanehaččat deaddočuokkesguovllu dillegovva, háhpohallojuvvon gárggiideapmi árktalaš guovllus ja deaddočuokkesguovllu mávssolaččamus strategalaš doaibmabijut.

Govva 1. Suvdilis gárggiideami doaibmaprogramma Agenda2030. Doaibmaprogrammii gullet 17 suvdilis gárggiideami ulbmila.¹

Strategiija álggus ovdanbuktojuvvojit, ovttalágánin stáhtaráði olgo- ja dorvvolašvuotapolitiikhkalaš čilgehusain, ártkalaš guovllu riikkaidgaskasaš doaibmabiras ja dorvvolašvuoda gažaldagat. Dán oasis deattuhuvvo riikkaidgaskasaš ovttasbarggu mearkašupmi ja gieđahallojuvvojit riikkaidgaskasaš ártkalaš ovttasbarggu guovddášráhkadusat. Davvi-Eurohpa dorvvolašvuolta lea šaddi mearis okta ollisvuolta, mas dorvvolašvuotadili rievdamat Nuortameara viidodagas, Suoma ártkalaš lagasguovlluin sihke Davvi-Atlánttas čatnasit lávga nuppiidasaset. Šaddi dorvvolašvuotapolitiikhkalaš beroštupmi ártkalaš guvlui dahká das maid Suoma olgopolitiikhkalaš doaimma mearkašahtti deaddočuokkesguovllu.

Ártkalaš politiikka strategiija ja dan deaddočuokkesguovlluid bakte Suopma ovddida globála suvdilis gárggiideami doaibmaprogramma Agenda2030 ulbmiliid ollašuvvama ártkalaš guovlluin. Strategiija deaddočuokkesguovlluid čatnaseapmi suvdilis gárggiideami ulbmiliidda gieđahallojuvvo guđege deaddočuokkesguovllu olis.

Strategiijas váldojuvvo vuhtii čađat EU ruoná sirdáseami prinsihppa nu ahte ii buvttaduvvo mearkašahtti árru biras- sihke sosiálalaš ja kultuvrralaš ulbmiliidda, eaige mielde lohkkujuvvon váikkuhusat eamiálbmogiid vuoigatvuhtii bargat iežaset kultuvrra mielde. Strategiija válmastallanbarggu lea stivren Ártkalaš politiikka strategiija stivrenjoavku, mas lea ovddastus buot ministeriijain. Strategiija lea válmastallan Ártkalaš ovddasvástádusvirgeolbmuid bargojoavku stivrenjoavku linnjemiid vuodul. Suoma ártkalaš máhtu mánggabeallásaččat ovddasteaddji Ártkalaš

¹ <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>

ráððádallangoddi lea dorjon bargguinis strategijjaválmastallama. Sihke stivrenjoavkku ja ráððádallangotti ságadoallin doaibmá oaiveministara stáhtačálli.

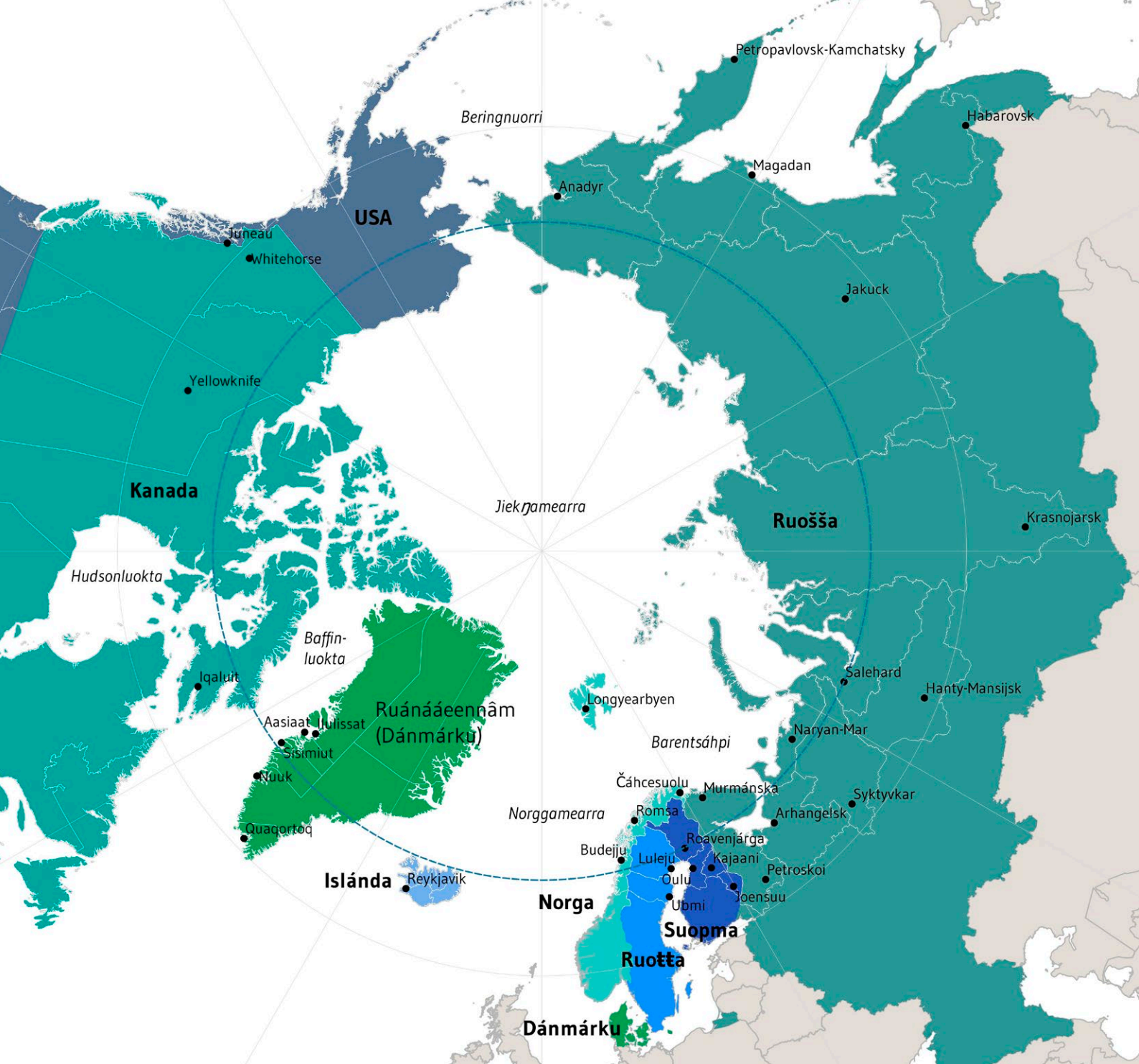
Strategiija mielde oba Suopma lea ártkalaš riika. Suoma ártkalaš beroštumit ja ártkalaš máhttu guoskkahit oba riikka ja nuppe dáfus oba Suoma ártkalašvuohta doarju ja nanne Suoma riikkaidgaskasaš ártkalaš riikagova riikkaidgaskasaš oktavuodain. Ártkalaš guovllus leat leame mánggat riikkaidgaskasaččat adnojuvvon meroštallamat geavahanulbmilis sorjádettiin. Sámi (Lappi) eanangottis lea earenoamáš mearkkašupmi, go hubmojuvvo Suoma ártkalaš guovllus eatnandiedalaččat. Ártkalaš ja earenoamážit Barentsa euroártkalaš ráði guvllolaš ovttasbargui oassálastet Suomas Sámi (Lappi) lassin Davvebađaeatnama, Kainuu ja Davvi-Gárjila eanangottit.

Suoma ártkalaš politihka strategiija 2021 linnje Suoma ártkalaš politihka ja doaimma ulbmiliid jagi 2030 rádjái. Go dávisteaddji logi jagi áigodaga geahččá maŋos, de riikkaidgaskasaš doaibmabirrasis leat dáhpáhuvvan fuopmášahtti earáhuvvamat earenoamážit stuoravádegoriin ja riikkaidgaskasaš ovttasbarggu doaibmivuodas. Dása lassin jagi 2020 leavvan COVID-19-pandemiija njuolggo- ja gaskkalaš váikkuhusat leat leamaš čielgaseappot maid ártkalaš ovttasbarggus ja ártkalaš guovllus.

Pandemiija bistima dehe guhkit áigegaskka váikkuhusat eai sáhte árvoštallojuvvot buot osiid mielde strategiija ráhkadanmuttus. Dasa lassin galgá váldit vuhtii, ahte ártkalaš guovllus ferte ráhkkanit maid ođđa pandemiijaide. Dát deattuha dearvvašvuođa dorvvolašvuođa ja birasovttasbarggu mearkkašumi ártkalaš ovttasbarggus.

Liikká mánggat ártkalaš doaibmabirrasa vuodđodahkkit luondduset mielde bistet nu guhká, ahte strategiija vuolggasajit sáhttet huksejuvvot daid nala. Dát laktásit earenoamážit dálkkádatriedamii, suvdilis gárggiideami mearkkašupmái, ártkalaš luonddu mánggahápmásašvuhtii, ártkalaš eamiálbmogiid sajádahkii ja ártkalaš guovllu riikkaidgaskasaš ovttasbarggu dehálašvuhtii. Dáin vuolggasajiin sáhttet geahčaduvvot maid ekonomalaš doibmii ja Suoma ekonomalaš beroštumi ulbmilat.

Suopma lea jearggalaččat deattuhan dárbbu nannet Ártkalaš ráði sihke Eurohpa uniovnna ártkalaš politihka. Mávssolaš globála refereansarápman strategiijas leat Parisa dálkkádatsoahpamuš ja ON dohkkehan suvdilis gárggiideami ulbmilat (Agenda 2030), ON biodiversiteahtasoahpamuš, ON mearrariectesoahpamuš (UNCLOS) ja ráððádallamat ábi biodiversiteahta ollašuhttin soahpamuša áigái oazžuma várás (Biodiversity Beyond National Jurisdiction, BBNJ) sihke ON eamiálbmogiid julggaštus ja ON lámes olbmuid soahpamuš. Visot ártkalaš ovttasbarggu čađamanni fáddán Suopma deattuha suvdilis gárggiideami prinsihpaid, sohkabeliid dásseárvvu ja ovtaveardásašvuođa gáibideami.

Govva 2. Ártalaš hálddahuovllut. Dahkkit: Arto Vitikka, Ártalaš guovddáš, Lappi Universiteahhta.²

² Hálddahusrájiid gáldu: Runfola D, Anderson A, Baier H, Crittenden M, Dowker E, Fuhrig S, et al. (2020) geoBoundaries: A global database of political administrative boundaries. PLoS ONE 15(4): e0231866. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231866>

2 Láidehus

2.1 Suoma ártalaš politihka linnjemat ja ulbmilat jagi 2030 rádjái

Suopma lea ártalaš riika ja okta Ártalaš ráđi gávccii bissovaš lahtus. Lávga ovttasbargguin sáhttet oažžašuvvat guovllu suvdilis gárggiideami ulbmilat ja ovttas máilmmiviidosas doaimbajuiguin gohccojuvvot dálkkádatrievdama ovdáneapmi ja dan vahátlaš váikkuhusat.

Suoma ulbmilin ráfálaš ja huksejeaddji ovttasbarggu ártalaš guovlu. Gealdagasaid šaddan ja konfliktapotentiála lassáneapmi ferte garvojuvvot.

Ártalaš guovlu lieggana jođáneappot go eará guovllut. Ártalaš guovllu dálkkádatrievdama hálti čovdojuvvo máilmmiviidosas luoitounnidemiiguin. Dálkkádatrievdama dagaheaddjit leat eanasin ártalaš guovllu olggobealde, muhto ártalaš riikkaid joavkkus leat stuora luoittuid dagaheaddjit.

Ártalaš guovllu álbmoga buorit eallindilit ja oassálastin ovttasbargui ja guovllu mearrádusdahkamii ferte sihkarastojuvvot. Earenoamážit dárbu lea álkidahttit ja lasihit rájiid rasttildeaddji ovttasbarggu ja dialoga maid olbmuid ja álbmotserviid gaskka. Guovllu eamiálmogat galget sáhttit seailuhit ja ovddidit iežaset kultuvrra, giela ja árbevieruid ealasuodha ja háhkat dárbašlaš válmmasvuodaid vuogáiduvvat guovllu deaividan earáhuvvama hástalusaid. Buot ártalaš ovttasbarggus mii ovddidit sohkaelliid dásseárvvu ja ovttavardásašvuodha.

Suoma ártalaš máhttu lea Suoma ártalaš profiilla guovddášoassi. Buot ekonomalaš doaimmas ártalaš guovllus váldojuvvojit vuhtii luonddu mánggahápmásašvuodha ja suvdinnákca, dálkkádaga ja birra gáhtten, suvdilis gárggiideami prinsihpat, guovllu álbmoga buresbirgejupmi, searvevuodha sihke eamiálmogiid vuoigatvuodat. Buot fitnodatdoaimba ii leat vahátlaš lundui, dušše suvdilmeahttun fitnodatdoaimba

lea. Garvinekonomiija ja eará ekonomalaš doaimma prinsihpat sihke teknologalaš čovdosat sáhttet maid duddjot ollásit ođđa fitnodatdoaimma vejolašvuođaid.

Suoma sajádat ja geasuhus riikkaidgaskasaš ártkalaš njunušmáhttin váfistuvvo nu ahte čuozihuvvojit resurssat skuvlejupmái ja dutkamuššii. Ártkalaš dutkamuša buvttadan diehtu ja máhttu adnojuvvo ávkin viidát. Dutkandiehtu duddjo vuođu alla dási ja rivttes áigge mearrádusaide sierra sektoriin ja surggiin ja ovddida ártkalaš guovllu álbmoga buori eallima.

Ártkalaš guovllu infrastruktuurva ja logistihkka gárgehuvvo bálvalit ealáhuseallima ja guovllu álbmoga dárbbuid bistilis ja luoittuhis vugiiguin ja johtinhámiiguin. Digitališuvdna váfistuvvo guovllu bálvalusain ja johtolatvuogádagaid ovddideamis. Diehtujohtolaga olahahhtivuolta váfistuvvo eiseválddiid, fitnodagaid ja riikkavuložiid dárbbuide.

Ollislaš govva Suomas ártkalaš riikan šaddá mánggaid doibmiid submin. Fárus leat almmolaš hálldahusa ja mearrádusdahkama sierra dási, universitehtaid, dutkanlágádusaid ja fitnodateallima lassin ovdamearkka dihte álbmotsearvvit ja eahpevirggálaš fierpmádagat. Buot dásiin lea mearkkašupmi institušuvnnalaš dieđus go ovttahatolbmo dási áššedovdamušas ja aktiivavuodas.

Suoma ártkalaš doaimma oppalaš oinnolašvuohta ja mánggajiednáivuolta lea dehálaš maid ártkalaš politihka strategiija ulbmiliid dáfus. Lea maid dehálaš, ahte Suoma ártkalaš doaimmas oassebealit mat leat fárus bastet bures ja vuollegis šielmmáin fierpmáiduvvat gaskaneaset ja ráhkadit guoibmivuodaid. Ártkalaš ovttasbargu lea maid davviriikkalaš ovttasbarggu oassi.

Suoma ártkalaš politihka ulbmilat ja ártkalaš doaibma gusket gokčevaččat oba Suoma sierra surggiid. Doaibma čoahkkanan olbmuid ja máhtu dihtolágán vuorkán sáhttá dustojuvvot doaressektorála ovttasbargguin sihke doaimmaid movttiidahttimiin, mainna Suopma ártkalaš riikan čalmmustahttojuvvo oktasaččat.

2.2 Riikkaidgaskasaš doaibmabiras ja dorvvolašvuohtapolitihkalaš dilli

2.2.1 Dillegovva

Riikkaidgaskasaš beroštupmi ártkalaš guovllu ja ártkalaš ovttasbarggu guovdu lea lassánan ain Suoma ovddit, jagi 2013 almmustuhtton ártkalaš strategiija maŋgel. Doaimmaset saji gávdnama ja meroštallama várás buot ártkalaš riikkat ja mánggat guovllus beroštuvvan guovllu olgobeale riikkat leat almmustuhtán ođđa ja

ođasnuhtton ártalaš strategiijas dehe leat dán čállima áigge daid ráhkadeame dehe áigeguovdilastime.

Dát beroštupmi lea guhkás čuovvumuš dálkkádatrievdama jođánis ja dramáhtalaš ovdáneamis, mas ártalaš guovlu lea earáhuvvamiid njunušsajis. Ekosystemaideaset dáfus hearckes ártalaš guovlu lieggana eará eananspáppa jođáneappot, ja mihtilmasat guovllus, mas lea muohta- ja jieknagovččas, earáhuvvamat oidnojit ja dovdojit konkrehtalažžan. Ártalaš guovllu ja nuppi poláraguovllu Lullinannáma dáhphusat bealiteaset ain jođánuhttet dálkkádatrievdama vahátlaš váikkuhusaid oba eananspáppas.

Dálkkádatrievdama goahcan ja vuogáiduvvan gusket ártalaš guovllus buot doibmiid ovttaskas orruin gielddaide, guovlodássái, stáhtaide ja fitnodeallimii. Dálkkádatrievdama váikkuhusaid goahcamis konkrehta doaimmain, dego šaddovistegásaid ja čáhppes čađa luoittuid unnidemiin, lea guovddášmearkkašupmi. Maiddái luoittohis teknologalaš čovdosiid ja johtolatortnegiid, maid ulbmilin leat luoittuid unnideapmi, mearkkašupmi lea dehálaš.

Barentsamearas ja oba Davvi Jieknamearas mearrajohtolat lea lassánan ja lassána ain go jieknadilit earáhuvvat dálkkádatrievdama mielde. Politihkalaš dagaldagaid lassín lassáneapmái goitge váikkuhit mearkkašahti ládje Nuortadavveoali ja eará davvi mearrageinnodagaid riskahearkivuolta, mas leat mielde váilevašvuodát infrastruktuverras geinnodagaid guoras. Johtolat- ja kommunikašuvdnainfrastruktuverra huksema ja ortnegis doallama eavttut earáhuvvet dálkediliid molsašuvadettiin ovddeža eanet. Dáidda earáhuvvamiidda galgá ráhkkanit ja vuogáiduvvat.

Suopma ártalaš riikan háliida deattuhit guovllu orruid geahččanguovllu: orrut dárbašit vejolašvuodaid searvevuhtii mearrádusdahkamis sihke iežaset buresbirgejumi bajásdoallamii ja dan gárgeheapmái. Suoma ártalaš politihkas ártalaš guovlu ii leat doaresbealguovlu, mii lea guhkkin. Lea dehálaš váldit vuhtii oba guovllu álbmoga ovtaveardásaš vuoigatvuodaid ja vejolašvuodaid sihke eallindiliid ja searvevuoda dorvvasteami. Guovllu eamiálbmogiidda galget dorvvastuvvot vejolašvuodát iežaset kultuverra ja árbevieruid bajásdoallamii ja gárgeheapmái earáhuvi diliin ja dárbahassii doarjut rievdadusaide vuogáiduvvamis.

Ártalaš guovllu seailun stádisin ja ráfálažžan lea buot ártalaš stáhtaid oktasaš beroštupmi. Suopma ovddida iežas oasis dán ulbmila joksama. Ovddit ártalaš strategiija ráhkadeami maŋnelaš áigodagas guovllu dorvvolašvuhtapolitihkalaš dilis leat dáhphuvvan čielga earáhuvvamat, mat fertejit identifiserejuvvot, ja maidda Suopma galgá bastit váikkuhit nu ahte dat ovddida stádisvuoda. Lassánan militearalaš doaibma ja mieldeorrun sihke gealdagasvuodaid lassáneapmi lea muhtin oassái čuovvumuš dálkkádatrievdama duddjon hástalusain ja vejolašvuodain, maidda gullá

guovllu luondduriggodagaiguin ávkástallan. Seammas riikkaidgaskasašpolitihkalaš ja militearalaš gealdagasvuodát eará sajés máilmmis speadjaluvvet maid ártalaš guvlui, gos stuoraváldepolitihkalaš beroštumit sáhttet buktit vuostálagaid leahkima.

Mađi eanet guovlu oažžu riikkaidgaskasaš fuomášumi ja mađi stuoribun ovdamearkka dihte boahteáigge ártalaš mearrajohtolat, dehe diehtjohtolat, árvvoštallojuvvo šaddat, dađi eanet guovlu beroštahtá maid dorvvolašvuoda ja bealušteami geahčanguovllus. Eatnandieđalaččat stuorimus ártalaš stáhtan Ruošša lea ovddežisge deattuhan guovllu mearkkašumi iežas doaimmas. Gárggiideapmi Ruošša ártalaš guovllus lea mearkkašahhti maid viidábut oba ártalaš guovllu dáfus.

Guovllu olggobeale riikkain earenoamážit Kiinná lea čájehan lassáneaddji ekonomalaš ja strategalaš beroštumi guovllu guovdu, earenoamážit guovllu luondduriggodagaide, infrastruktuurii ja johtolatjođáhagaide. Kiinná globála ulbmilat ja viggamuš stuorit rollii ártalaš guovllus sáhttet dagahit beroštupmeriiduid earenoamážit stuoraváldiid gaskkas ja lasihit gealdagasaid guovllus.

Dorvvolašvuohtapolitihkalaš dili nuppástusat leat oasisteaset dolvon ártalaš guovllu strategalaš mearkkašumi šaddamii ja guovllu gealdagasvuodaid lassáneapmái. Riikkaidgaskasaš dili čavgan ovttá guovllus sáhtá doalvut jođánit militearalaš doaimma lassáneapmái maid eará guovlluin. Ártalaš guovllu infrastruktuurra gárggiideapmi soaitá váikkuhit maid guovllu dorvvolašvuoda dillái. Dán lági mielde guovllu gárggiideapmi galgá geahčaduvvot viiddit dorvvolašvuohtapolitihkalaš konteavstta oassin.

Ártalaš guovllu dorvvolašvuohtapolitihkalaš gárggiideamis leat váikkuhusat álbmotlaš dorvvolašvuhtii. Suoma dáfus ártalaš guovllu boahteáigi lea lávga oktavuodas Nuortameara viidodaga ja eará Eurohpa dorvvolašvuoda dillái, mii lea 2010-logus gealdašuvvan ovddibu eanet. Ruošša lea heajudan lagasguovlluideamet ja Eurohpa dorvvolašvuoda go lea laktán Krimnjárgga lágaheamit alccesis sihke go lea bajásdoallan iežas álggahan konfliktta Nuorta-Ukrainas. Ruošša váfista plánas mielde militearalaš mieldeorruma ártalaš guovllus vai dorvvasta iežas ekonomalaš beroštumiid ja sihkarastá davvi mearrajohtolaga hálddašeami. Seammas Guoládatnjárgga militearadoarjjabáikkiid ja váimmusvearjjuid mearkkašupmi sihke Davvi suvdosa doaibmafriddjavuohta ja beassan váldomearaide leat ožžon deattu Ruošša dorvvolašvuoda jurddašeamis.

Dán čuovvumuššan Ovttastuvvan stáhtat, Kanada ja eurohpalaš Nato-riikkat leat lasihan iežaset militearalaš mieldeorruma ja gárgehan válmmasvuodaset reageret militearalaččat Davvi-Eurohpas. Dávisteaddji ládje ártalaš guovlu loktaneapmi ovddibu oinnolaččabut ovdan riikkaidgaskasaš dorvvolašvuohta- ja bealuštanpolitihkalaš ságastallamis sihke vearjofámuid operatiivvalaš plánemis ja hárhjehallandoaimmas.

Govva 3. 3. JK Kommanderenjoavkku juolgemársa Kaaresduoddarii dálvet 2019. Govveaddji: Anna Kupsala, Bealuštanvuoimmit

Suopma geavvá jotkkolaš olgo- dorvvolašvuohtapolitihkalaš sihke bealuštanovttasbargui laktáseaddji dialoga árttalaš dorvvolašvuođa dilis sihke guovttá- ja mánggaidgaskasaččat. Suopma doallá oidnosis jurdaga árttalaš allačoahkkimis, mii dagalii vejolažžan nuppe dáfus birasgažaldagaid, mat leat Árttalaš ráđi áššelisttu nalde, loktema alimus dássái, ja nuppe dáfus duddjolie vejolaš foruma maid dorvvolašvuohtapolitihkalaš gažaldagaid gieđahallamii, mat leat Árttalaš ráđi mandáhta olggobealde. Bealuštanvuoimmit oassálastá árttalaš dutkanovttasbargui ja hárbhallá davvin sihke sisriikkalaččat ja ovtta guimmiidisguin. Suoma gievravuotta lea ollislažžan árttalaš diliide heivvolažžan huksejuvvon čađahannávccalaš bealuštanvuoimmit, mas lea riikkaidgaskasaččat alla dási árttalaš máhttu.

2.2.2 Suoma doaimma ulbmilat: Stádis ja dorvvolaš doaimbairas

Buot doibmiid geahččanguovllus lea dehálaš, ahte árttalaš guovllus váfistuvvo čatnaseapmi ráfái, stádisvuhtii ja konstruktiivva ovttasbargui. Ferte fuolahuvvot noahkku ja eastadeaddji vuogi mielde doaimbi ovttasbargoráhkadusain ja ságastallanoktavuođain, mat veahkehit stáhtaid dialoga luohttámuša lasiheadji ja riskkaid unnideaddji vugiin, mas leat mielde vejolaš bártedilit. Dálkkádatrivdan, suvdilis gárggiideapmi ja guovllu álbmoga buresbirgejupmi galget dás manásge leat árttalaš ovttasbarggu guovddášvuoruheamit. Árttalaš ráði lassin dán barggus lea dehálaš atnit ávki maid guvllolaš ovttasbarggu ráhkadusain dego davvidimenšuvnna politihkas guoibmivuodáidiguin ja eará ovttasbargoráhkadusaidiguin sihke Barentsa euroárttalaš rádis ja Davviriikkaid rádis.

Stádis ja dorvvolaš doaimbairas lea eaktu árttalaš ovttasbarggu evttohuvvon ulbmiliid ollašuvvamii ja guovllu buresbirgejumi ovddideapmái. Dán dihte maid siskkáldas sihkarvuotta sihke oadjebas eallin- ja doaimbairas galget váldjuvvot vuhtii ságastallamiin ja guovllu ovddideamis.

Suoma eanan- ja čáhceviidodagas 68 proseantta lea hárvvit orrojuvvon guovlu. Dán guovlluin šaddá čielgaseappot fuopmášahttin earenoamážit eiseválddiid-, servviid- ja orruidgaskasaš báikkálaš ovttasbargu. Dehálaš lea, ahte maid hárvvit orrojuvvon árttalaš guovllus olbmui leat oazžunsajis dárbbalaš eiseválddebálvalusat ja ahte sii odjot doppe. Earenoamážit bolesa, Rádjebearráigeahču sihke gádjundoaimma oinnolašvuotta ja buorit návccat bargat hárvvit orrojuvvon guovlluin buktá gievrras siskkáldas oadjebasvuotta, mii bealistis lea eaktu maid árttalaš ovttasbarggu ulbmiliid ja Suoma ekonomijja árttalaš sierraintreassaid, dego turismma, fitnodatdoaimma lasiheami ja johtolatinfrastrukturra ollašuvvamii. Hárvvit orrojuvvon guovlluin báikkálaš aktiivvalašvuotta ja searvvušvuotta sihke sihkarvuotta doibmiidgaskasaš lávga ovttasbargu galgá adnojuvvot ávkin dálážage gievrrat oadjebasvuotta dáhkideami várás.

Árttalaš guovllu viidodat ja hástaleaddji dilid gáibidit buohkaid dorvvolašvuotta eiseválddiid ovttasbarggu Suoma siste ja vejolašvuodaid mielde maid stáhtarájiid rasttildeaddji barggu. Barents Rescue -hárjehusat leat ovdamearka davviguovllu riikkaidgaskasaš siviilaválmmasvuotta ja gádjundoaimma ovttasbarggus. Ođđa hástalusat, dego duojásii jođálnuvvi dálkkádatrivdan ja luondduihtagat, mat das šaddet, ja ođđa dearvvašvuotta uhkiid leavvan guvlui bidjá ovddibu ektui stuorit gáibádusaid maid siskkáldas dorvvolašvuodas ovddasvástideaddji eiseválddiid ovttasbargui. Lea goitge dehálaš, ahte iešguđetlágán kriissaid (all-hazards approach) ja riskabirrasiid várás ráhkkanuvvo duostut ja gieđahallat daid.

Govva 4. Áibmobolsttarfievru lea mávssolaš bargoneavvu gádjunlágádusaide siivvuhisvuoda áigge. Govvejeaddji: Kaisa Sirén

Earenoamážit Davviriikkaid gaskkas davvin doaibmá juo dál deahtta ja eiseválddiidgaskasaš njuolggoktavuohta bolesa, duollu, Rádjebearráigeahču go gádjundoaimma oasis. Eiseválddiid ovttasbarggu mánggaidgaskasaš, guvllolaš ja guovttágaskasaš ráhkadusain galgá dás manjás giddejuvvot ain eanet fuopmášupmi ártkalaš guovllu gárggiideamis čuožžileaddji hástalusaide ja dárbbuide. Rádjebearráigeahču lea aktiivalaččat mielde ártkalaš riddoovttasbarggus (ACGF, Arctic Coast Guard Forum), man olis gieđahallojuvvo mearraeiseválddiid bargu oba ártkalaš guovllus.

COVID-19-pandemiija ja eará vejolaš ođđa pandemijat, maid riska stuorru ee. agálaš girsse suddama mielde, lasihit dárbbu gidde ovdđibu eanet fuopmášumi dearvvašvuoda uhkiide ja dorvvolašvuhtii sihke ártkalaš hárvvit orrojuvvo guovlluid deaividan sierrahástalusaide. Dáid guovlluid diehtjohtolat- ja johtinoktavuođain galgá fuolahuvvot, vai omd. dálkkasdieđalaš veahkki lea vejolaš ožžojuvvot jođánit dan dárbbasjedđiide. Ártkalaš ráđis leat guovddášrolla maid dearvvašvuoda uhkiid duostumis. Ráđi buktin lassiarvu vuodđuduvvá ovttá dáfus dasa, ahte dan olis ráđđadalloyvvo ja mearriduvvo áššiin eamiálbmogiguin ja buktojuvvojit oktii Davviriikkaid, Ruošša ja Davvi-Amerihká ártkalaš guovllut. Dasa lassin Ártkalaš ráđi bargojoavkkuid alladásat dieđalaš dutkandoaimma mearkkašupmi šaddá ovddežis ožžut deattu.

2.2.3 Suopma ja riikkaidgaskasaš árktalaš ovttasbarggu ráhkadusat

Suopma lea okta Árktalaš ráđi gávccii bissovaš lahtus. Árktalaš ráđđi seailunai Suoma árktalaš politihka guovddážiis. Suopma váfista iežas doaimmain ráđi doaimmaeavttuid ja daid ovddideami dávistit lassánan riikkaidgaskasaš beroštumi buktin hástalusaid. Maiddái Árktalaš ekonomiiaráđis lea iežas guovddášrolla guovllu ealáhuseallima doibmiid gaskavuoda oktavuodaid doallamis ja doaimmi gaskavuodain eiseválddiiguin.

Árktalaš ovttasbarggu guovddážiis lea Árktalaš ráđđi ja dan gávccii árktalaš lahttoriikka. Riikkaidgaskasaš soahpamušaid ja riikkaidgaskasaš vuoigatvuoda mearkkašupmi lea dehálaš meroštaladettiin stáhtaid doaimmavejolašvuodaid. Suopma viggá vuosttažettiin dáláš ortnegiid váfisteapmái iige oainne dárbbu viiddit oba árktalaš guovllu oktasašsoahpamuša ráhkadeapmái. Suopma oassálastá aktiivvalaččat ON olis ráđđádallamiidda, mat globála dásis gieđahallet gažaldagaid, mat laktásit ábi suodjaleapmái ja suvdilis atnui. Suopma lea válmmas aktiivvalaččat ohcat čovdosiid soahpamuša ábas guvllolaš ollašuhttimii árktalaš guovllus, iige vuolggasaji mielde cakka eret sierrasurggiid soahpamušaid, juos dain joksojuvvo oktasašipmárdus árktalaš stáhtaid gaskkas.

Suopma ovddida iežas oasis konstruktiiivvalaš dialoga ja ovttasbarggu maid árktalaš guovllu olggobeale riikkaiguin, main mánggat leat juo dálá áigge Árktalaš ráđi dárkojeaddjit. Riikkaidgaskasaš beroštumi lassáneami mielde ja go dárkojeaddjimearri lassána, de Árktalaš ráđđi galgá bastit gávdat ođđa innovatiivvalaš vugiid čatnasahttit dárkojedjiid dynámalaš ovttasbargui.

Suopma ovddida árktalaš ovttasbarggu maid davviriikkalaš ovttasbarggu konteavsttas, guovttágaskasaš gaskavuodain Ruoššain sihke Ovtastuvvan riikkain ja Kanadain. Dán oktavuodas adnojuvvojit ávkin maid guvllolaš ovttasbarggu ráhkadusat, dego davvidimenšuvnna politihka ja dan guoibmivuodat, Barentsa euroárktalaš ráđđi, dan guovlodási, ja Davviriikkaid ministtarráđđi ja davviriikkaid ráđđi. Árktalaš parlamentáralaš ovttasbargu bargojuvvo árktalaš riikkaid parlameanttaid bissovaš komitea bakte. Dasa lassin ovttasbarggu barget ee. gielddat ja guovlohálddahuseiseválddit sihke eanangottiid lihtut.

Iešguđetlágán temáhtalaš fierpmádagat ja forumat, mat laktásit árktalaš guvlui, leat eatnatlohkosaččat, ja suopmelaš doaimmit movttiidahttojuvvojit leat dain aktiivvalaččat mielde.

Suopma atná dehálažžan maid Ruošša oassálastima riikkaidgaskasaš birasovttasbargui árktalaš guovllus deattuhettiin čáhpes čađa ja eará vahátlaš luoittuid unnideami, váimmusdorvvolašvuoda váfisteami sihke eará árktalaš guovllu dáfus dehálaš Suoma ja Ruošša guovttágaskasaš ovttasbarggu ulbmiliid. Suopma

doarju ovttasbarggu, mii laktása váimmusdorvvolašvuhtii ja váimmusbázahusaid giedahallamii, earret eará davvidimenšuvnna birasguoibmivuođa olis. Ovttasbargu riikkaidgaskasaš atomaenergijjaorganisašuvdna IAEA:in lea seamma ládje dehálaš.

Eurohpa uniovdna lea dehálaš ja konstruktiivvalaš ártkalaš doaibmi ja das lea potentiála ain eanet aktiivvalaččat rollii. Das leat anustis ekonomalaš resurssat, nákca globála alla standárddaid ásaheapmái ja eará viiddesvuđot áššedovdamuš. Suopma váikkuha dasa, ahte ártkalaš ovttasbargu loktana allelii EU vuoruhemiid joavkkus. EU ártkalaš politihka galgá leat jearggalaččat go ovdal ja EU-institušuvnnat galget čujuhit doarvái resurssaid, mielde lohkkon olmmošresurssat, uniovnna ártkalaš politihka koordinašuvdnii ja ollašuhttimii.

Suoma ulbmilin lea ain seailluhit njunušrolla EU ártkalaš lahttoriikan, ovttas Ruotain ja Dánmárkuin. Suopma deattuha EU ártkalaš politihka gievrudeami ja lea vuodján EU ártkalaš politihka áigequodilastima, mii vuodđuduvvá jagi 2016 EU ártkalaš diedáhussii. Suopma váikkuha aktiivvalaččat ođđa diedáhusa válmastallamii, giedahallamii EU ráđis sihke áigequodilaston politihka ollašuhttimii.

EU doaibmá Ártkalaš ráđi de facto dárkojeaddjin, mii dahká vejolažžan EU oassálastima Ártkalaš ráđi bargujoavkkuid bargui. Suopma doarju EU dohkkeheami Ártkalaš ráđi dárkojeaddjin. Suopma atná EU-institušuvnnaid aktiivvalaččat oassálastima ja resurssaid čuoziheami dáid bargujoavkkuid bargui dehálažžan. Mائدái davvidimenšuvnna guoibmivuođat ja Barentsa euroártkalaš ráđđi fáilet ovttas guovddášvuogi lasihit EU aktiivvalašvuođa ártkalaš guovllus.

EU-ruhtadeamis lea dehálaš mearkkašupmi EU ártkalaš rolla váfisteami ja ártkalaš ovttasbarggu ovddideami dáfus. Suopma váikkuha dasa, ahte ártkalaš ovttasbargu ja ártkalaš sierradilit válodojuvvojit vuhtii áššáigulleavaččat sierra EU-ruhtadanprográmmaid plánemis ja ollašuhttimis. Álbmotlaččat Suopma gidde earenoamáš fuomášumi EU-ruhtadanvejolašvuođaid čuovvumii ja daidda váikkuheapmái, mat laktásit ártkalaš politihkkii.

2.2.4 Suopma lea guovddášdoaibmi sihke ártkalaš ja antártkalaš guovllus

Ártkalaš guovllu lassin Suopma lea aktiivvalaš maid Lullinannámis. Suomas lea leamaš iežas sajádat Antártkasis 1980-logu rájes ja Suopma lea bargan alla dási ja riikkaidgaskasaččat fierpmáiduvvan Lullinannándutkamuša.

Vaikko ártkalaš ja antártkalaš guovlu leat mángga goris sierralágánat, de dain leat maid olu ovttastahti dagaldagat. Dálkkádatrivdan ja dan váikkuhusat

oidnojit buot vuoimmálaččamusat jur poláraguovlluin. Goappašiid poláraguovlluid luondduriggodagat ja geopolitihkalaš sajádat leat duojásii lassáneaddji beroštumi čuozáhahkan. Olbmo doaibma, ovdamearkka dihte turismma, váikkuhusat poláraguovlluid ekosystemaide fuolastuhttet. Goappašiin guovlluin dárbbášuvvojit čovdosat ovdamearkka dihte mearraviidodagaid muddemii ja resurssaid suodjaleapmái dehe laktásettiin suvdilis ávkkástallamii.

Suopma lea okta lahttoriikkain, mii dahká Lullinannáma oktasašsoahpamuša 29 mearrádusaid, ja lea maid šaddan aktiivvalažžan Antárktisa guovllu mearraviidodagaid heakkalaš resurssaid suodjaleami oktasašsoahpamušas. Riikkat, mat leat mearrideame goappašiid poláraguovlluid gažaldagain, leat min lassin dušše njeallje – Ruoŋa, Norga, Ruošša ja Ovtastuvvan stáhtat. Dát dilli lea rahpan Supmii gievrras máilmmiviidosas poláradoaibmi rolla ja vejolašvuoda váikkuhit goappašiid poláraguovlluid gažaldagaide ja hástalusaide. Seammas dat rahpá viiddes gávppálaš vejolašvuodaid iežamet galbma dálkkádaga máhttui ja riikkaidgaskasaš beroštumi galbma guovlluide spesialiseren suopmelaš dutkamuššii.

Árktalaš ráđđi

Árktalaš ráđđi lea ráđđehusaiddgaskasaš forum, man ulbmilin lea ovddidit ovttasbarggu, koordinašuvnna ja dahkamuša árktalaš stáhtaid, árktalaš eamiálbmotservošiid ja árktalaš guovllu olbmuid gaskka. Ovttasbarggu guovddázis leat earenoamážit suvdilis gárggiideapmi ja birasgáhtten árktalaš guovllus. Árktalaš ráđđi vuodđuduvvui jagi 1996 Ottawa julggaštusain, man duogázis lei Suoma álgagis jagi 1991 álggahuvvon árktalaš birasgažaldagaide čiknon Roavenjárga-proseassa.

Árktalaš ráđis leat lahttoriikan Suoma lassin Islánda, Kanada, Norga, Ruotta, Dánmárku, Ruošša ja Ovttastuvvan stáhta, ja nu gohčoduvvon bissovaš oasseváldit leat árktalaš eamiálbmogiid ovddasteaddji bealit. Dát leat Aleut International Association (AIA), Arctic Athabaskan Council (AAC), Gwich'in Council International (GCI), Inuit Circumpolar Council (ICC), Sámiráđđi sihke Russian Association of Indigenous Peoples of the North (RAIPON). Árktalaš ráđis leat dasa lassin 38 dárkojeaddjilahttu, maiddá gullet stáhtat sihke riikkaidgaskasaš searvvit ja organisašuvnnat.

Árktalaš ráđi bargu dáhpáhuvvá guđa bissovaš bargojoavkkus³. Bargojoavkkut ollašuhttet oktasaččat dohkkehuvvon prográmmaid ja proševttaid. Dasa lassin Árktalaš ráđđi sáhtta dárbbu mielde vuodđudit mearreáigásaš dihto fáddáguovllu áššedovdijjoavkkuid ja dihto bargguid dikšu doaimmagottiid.

Árktalaš ráđi mearridanorgána lea olgoriikaministarčoahkkin, mii ordnejuvvo juohke nuppi jagi, eará áigge doaimma stivre virgeolmmoškomitea. Visot Árktalaš ráđi mearrádusat dahkkojuvvojit konsensusprinsihpain.

Árktalaš ráđi guovttejahkásaš ságadoallivuolta garvá lahttoriikkaid gaskkas. Suopma lei mañemus Árktalaš ráđi ságadoalliriika jagiid 2017–2019. Árktalaš ráđis lea bissovaš čállingoddi Romssas.

3 Arctic Contaminants Action Program (ACAP), Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP), Conservation of Arctic Flora and Fauna Working Group (CAFF), Emergency Prevention, Preparedness and Response Working Group (EPPR), Protection of the Arctic Marine Environment Working Group (PAME), Sustainable Development Working Group (SDWG).

3 Deaddočuokkesguovlu 1: Dálkkádatrievdan, goahcan ja vuogáiduvvan

3.1 Dillegovva Árktalaš strategii ja 2021 ráhkadanáigge

Dálkkádatrievdan lea ovdánan árktalaš guovllus manemus 50 jagi áigge golmma geardde jođáneappot go máilmmi eará sajes. Árktalaš guovllu earáhuvvan váikkuha maid máilmmiviidosáčat ee. mearradási loktaneapmái ja dálkeihtagiidda guhkkin árktalaš guovllus. Árktalaš guovllu dálkkádatrievdama hálti čovdojuvvo máilmmiviidosáš čađđadioksiida, eará šaddovistegásaid sihke čáhppes čađa luoitogeahpidemiiguin. Čáhppes čađa dehege gieba luoittuid geahpideapmi veahkeha goahcat dálkkádatrievdama oba eananspáppas ja earenoamážit árktalaš guovllus. Luoittuid geahpideapmi buktá maid dearvvašvuođa ávkkiid.

Árktalaš guovlu earáhuvvá bissovaččat, muhto globála luoitogeahpideamit ja Parisa soahpamuša ulbmiliidda beassan njoazidivčče earáhuvvamiid ovdáneami dán čuohtejagi beallemuttus. Juos liegganeapmi sáhtá unniduvvot 1,5 ceahkkái, erohus lea árktalaš guovllus mearkkašahtti veardidettiin gaskaliekkasvuohtadili loktaneapmái guvttiin ceahkkái. Juos fas luoitogeahpidemiin ii bessojuvvo Parisa ulbmiliid dássái, de árktalaš guovllu jođanis earáhuvvan joatkahuvvá, dálkkádatrievdamii vuogáiduvvan váttásnuvvá ja globála riskkat lassánit. Suoma ipmárdusa mielde ođđa fossiila reservvaid rahpan árktalaš diliin manná ruossalassii Parisa dálkkádatsoahpamuša ulbmiliid joksamiin ja doallá sisttis ekonomalaš eahpesihkarvuođaid ja riskkaid.

Suoma dálkkádatdoaimmat ja ulbmilat mearriduvvojit ja stivrejuvvojit álbmotlaš dásis. Parisa soahpamuša ulbmilat ja ráđđehusprográmma ulbmil čađđaneutrálavuodas jagi 2035 rádjái gáibidit njuolggodoaimmaid sihke goahcama ja vuogáiduvvama oasis.

Ráđđehusa ulbmil ođđa dálkkádatláhkan lea mearri gárvánit geasset 2021. Dálkkádatláhkii čáhkaduvvo maid šaddovistegásaid áibmogearddis njieluid váfisteami ulbmil. Álbmotlaš dálkkádatrievdama vuogáiduvvanplána 2022 áigeguovdilastin lea johtáhuvvon diehtovuodu gievruideami oasis. Ođđa álbmotlaš dálkkádat- ja energiijastrategiija ráhkadeapmi sihke gaskaguhkes áigegaskka dálkkádatplána KAISU válmastallan leat vuolgán johtui 2020 áigge.

Diehtaga ja politihka vuorrováikkuhusa nannejit álbmotlaččat dálkkádatpanela, luonddupanela ja sávrivuohtapanela. Sámi dálkkádatráđi vuodđudeapmi ovddidivččii sámi árbevirolaš dieđu vuhtii váldima mearrádusdahkamis, mii laktása dálkkádatpolitihkkii. Dálkkádatpolitihka vuoiggalašvuoda sihkarastima várás lea vuodđuduvvon maiddái ođđa dálkkádatpolitihka jorba beavdi. Fossiillahis johtolaga luoddagártta bargu lea válbmanan čakčat 2020 ja doaibmasuorgeguovdasaš luoddagárttat čađahisvuhtii geasset 2020. EU dálkkádatruhtadeami mearri stuorru ovdamearkka dihte ráhkadusruhtaráju ja vuoiggalaš sirdáseami ruhtaráju oasis.

Árktalaš ráđi bargojoavkkut buvttadit dieđu ártkalaš guovllu liegganeamis, biodiversiteahta dilis sihke dálkkádatrievdama váikkuhusain muohttagii, čáhcai, jikŋii ja agálaš girsái, mearaid suvrrageapmái, ekosystemaide ja šlájaid eatnama nalde ja mearas. Vuogáiduvvama doarjjan leat buvttaduvvon doaibmaplánat ja rievdansávrivuođa (resilieansa) váfisteami várás lea ráhkaduvvon rápmaprográmma. Dát dieđut leat viidát váikkuheaddjit sihke ártkalaš guovllu ja globála dási mearrádusdahkamis. Jagi 2017 Ártkalaš ráđđi dohkkehii oktasaš eaktodáhtolaš čáhppes čađa luoitogeahpidanulbmila, mas oččoduvvo luoittuid geahpideapmi 25–35 proseanttain jagi 2025 rádjái. Ártkalaš ráđis dahkkojuvvo ovttasbargu maid earret eará birrasa nuoskuma, meahccebuollimiid ja mearaid ribahuvvama caggama várás sihke bázahusfuolahusa buorideami várás.

Barentsa euroártkalaš ráđis lea ráhkaduvvon dálkkádatrievdama doaibmaprográmma, man áigeguovdilastin ollašuhttojuvvo jagi 2021 áigge. Prográmma ollašuhttin johtáhuvvo jagi 2021 áigge. Prográmma ollašuhttin johtáhuvvo Suoma Barentsa ságadoalliáigodagas 2021–2023.

Dálkkádatrievdama ja eará olbmo daguhan birasrievdadusaid ja hábmen eallinbirrasiid váikkuhusat lundui ja dálkediliide sáhtta oaidnit juo dál. Servodagaid eallindiliide ja ealáhusaid eavttuide dain sáhttet leat váikkuhusat, mat guddet guhkás. Dat lasihit luonddu mánggahápmásašvuoda geafuma eamišlájaid jávkama mielde ja dahket mátolažžan vahátlaš vierrošlájaid eallinbirrasiid viidáneami ja lávdama ain davvelii. Ártkalaš guovllus dálkkádatrievdan lea stuorimus luonddu mánggahápmásašvuoda uhkki. Sámi suodjalanguovllut leat s. 30 % eanan- ja čáhceviidodagas, muhto dattege mánggat guovllu ekosystemain leat uhkiduvvon dálkkádatrievdama ja guovlluid geavahusa oktasašváikkuhusa dihte.

Govva 5. Rievssat lea juo ráhkkanan dálváii nu ahte lea molson uvjagokčasa jievjafárdii vai vuogáiduvvá muohtaduovdagii, vaikko ii leatge vel muohtán. Dálkkádatrievdama čuovvumuššan muohtagovččas boahtá čakčat dáláža maŋnel ja suddá giđdat árat. Govvejeaddji: Pertti Turunen

Govva 6. Rávgošbálsa. Rávgoš lea dálkkádatrievdama mielde earáhuuvan Suomas hui uhkivuloš šládjan. Rávgožat leat árbevirolaččat gihkan Ohcejoga balssain, mat datnai leat suddan liegganeami mielde. Dát lottit vigget ain gihkat guovllu maŋemus balssa nalde. Govvejeaddji: Jouni Männistö

Luondu lea iešárvu, muhto dat lea maid dálkkádatrivdama goahcama ja vuogáiduvvama, árttalaš guovllu ealasvuoda ja biebmodorvvu. Luondu lea dahkki, mii gievruda dearvvašvuoda ja miela buresbirgejumi. Suoma Sámis gávdno birasmirku dušše hui unna mearáš áimmus, čázis ja ealániin. Árttalaš guovllu fuollan leat goitge earenoamážit guhkkín fievrasan ávdnasat, maid riskkaid dálkkádatrivdan lasiha. Maiddáái báikkálaš birasnoađuheapmi lea lassáneame ekonomalaš doaimma šaddama dihte. Eanangeavaheapmi váikkuha suvdilis gárggiideami ulbmiliid joksamii, luonddu mánggahápmásašvuoda seailluheapmái sihke dálkkádatrivdama goahcamii ja vuogáiduvvamii.

Árttalaš guovllu liegganeapmi oanida earenoamážit muohta- ja jieknááigodaga ja dahká dálvediliin ain váddáseabbon noahkut. Dát váikkuha juo dál boazodoalu eavttuide ja turismii. Dálvvit šaddet eanet molsašuddin ja váddáseabbon einnostit.

Dálkkádatrivdama čuovvumuššan arvemearit leat lassánan ja dán dihte ee. dulveriskkat šaddet. Gorálaččat earáhuvvan lea stuorit dálvet go geasset, ja davvin dat lea veaháš vuoimmálaččat go lullin. Nuppe dáfus geasit šaddet dábálažžan, mas lea čuovvumuššan vuovdebuollinriskkaid lassáneapmi maiddáái árttalaš guovllus. Earenoamážit stuora ja guhká bisti buollimiid dihttoma duođaláhki einnostuvvo šaddat. Viiddes vuovdebuollimat dagahit olmmošlaš ja ekonomalaš vaháigiid. Dat maid duššadit eallinbirrasiid ja ovddidit dálkkádatrivdama jođálnuvvama nu ahte luitet šattolašvuhtii čatnasan čađa sihke lasihit čáhppes čađa luoittuid. Vuovdebuollinriskka lassáneapmi boahhteáiggis lea dehálaš váldit vuhtii, go ovddiduvvo gádjundoaibma árttalaš guovllus.

Nubbi dálkkádatrivdama gievrudeaddji fenomena lea viiddismihtot agálaš girsse suddan, mii sáhtá dagahit stuora šaddovistegásaid luoittuide eananvuodus. Ođđa áiccastatvuogádagaiguin sáhtá buoriduvvot einnostusaid dárkilvuolta ja buncaraggáid hálddašeapmi.

3.2 Ulbmildilli Árktalaš strategiija 2021 ollašuhttima áigge

Čovdosiid ovddasmannin Suopma váfista árktalaš guovllu stádisvuođa, buresbirgejumi ja árgga sihkarvuođa. Dálkkádatrievdama goahcan, investeremat dálkkádatjeaggalaš infrastruktuvrii, árktalaš dilledidolašvuođa váfisteapmi, garvin- ja bioekonomiija, alit árvolasi buktagat, luonddujávkku bisseheapmi ja čovdosat luondduvuođu mielde buktet odđa barggu ja buresbirgejumi vejolašvuodaid.

Vaikko luoittuid geahpideamis livččiinai sáhttit lihkestuvvat, de árktalaš guovllu liegganeapmi ovdána lagasboahhteáiggis. Danin vuogáiduvvan galgá ollašuhttojuvvot juo dál.

Čovdosat luondduvuođu mielde leat dálkkádatrievdama goahcama ja vuogáiduvvama sihke árktalaš guovllu ealásvuođa, birrasii doarjaleaddji ealáhusaid ja biebmosihtkarvuođa dehálaš oassi. Eanan ja luondduriggodagat adnojuvvot suvdilis vuogi mielde. Guovlluid geavahusas váldojuvvot vuhtii dálkkádatrievdama ja ekonomaláš doaimma oktasašváikkuhusat. Dát váikkuhusat leat birrasii ja báikkálaš orruide, luondduealáhusaide sihke eamiálbmogiid ealáhusaide.

Lassánan olmmošdoaimma mielde birrasii čuoheci ja sosiálalaš áruid caggan lea eaktu árktalaš guovllu suvdilis boahhteáigái. Riikkavuložiid oassálastin váfistuvvo ja diehtu ja didolašvuohta dálkkádatrievdama váikkuhusain lasihuvvo.

Árktalaš guovllus lea dehálaš doarjut vuoiggalaš sirdáseami ja orruid eallindilit earáhuvvi diliin. Vuoiggalaš sirdásemiin dárkkuhuvvo, ahte luoitogeahpidan- ja vuogáiduvvandoaimbajut ollašuhttojuvvot sosiálalaččat ja guvllolaččat vuoiggalaččat ja nu, ahte buot servodaga oasseguovllut leat mielde.

Sámi kultuvrra dorvu ja sápmelaččaid árbeviroláš diehtu váldojuvvu vuhtii vuodđolága mielde. Árktalaš guovllu álbmot ja earenoamážit eamiálbmogat muosáhit vuohččan dálkkádatrievdama ja dan váikkuhusaid eallimii ja kultuvrii. Sápmelaččaid árbeviroláš diehtu váldojuvvu mielde árktalaš guovllu ovddideami ja dálkkádatrievdanbarggu diehtovuođu oassin.

Riikkaidgaskasaš soahpamušaid, Árktalaš ráði ja Barentsa euroárktalaš ráði ovtasbarggu sihke EU politihkkaprográmmaid mielde dorjojuvvot árktalaš guovllu dálkkádatrievdan, luonddu mánggahápmásašvuođa sihkarastin ja eará birasgažaldagaid čoavdin. Suopma doarju Parisa dálkkádatsoahpamuša ollašuvvama EU ulbmila oassin nu ahte áigu leat vuosttaš dálkkádatneutrála eananoassi jagi 2050 rádjái ja sihke ráđđehusa “Suomas čađđaneutrála jagi 2035” -ulbmila bakte.

Govva 7. Giđđadulvi 2020. Govva Roavenjárgga guovddážiis, gos Giemajohka dulvá gáhtaide. Govveaddji: Kaisa Sirén.

Soahpamuš álbmotlaš láhkageavahanválddi olggobeale mearraviidodagaid biodiversitehta suodjaleamis ja suvdilis anus (ng. BBNJ-soahpamuš), mii šiehtadallojuvvo ON mearrariekteoktasašsoahpamuša olis, máksá ON-muddema lassáneami maid Jieknemearas. Suoma ulbmilin lea, ahte boahttevaš soahpamuša ollašuttimis Árktalaš ráđđi lea guovddášdoaimbi ja ahte soahpamušain sáhtá beavttálmahttojuvvot Davvi Jieknemeara suodjaleapmi.

Suopma joatká gaskadavvi Jieknemeara guolástansoahpamuša ollašuttima čuovvuma. Soahpamušain estojuvvo muddekeahtes gávppálaš guolástus gaskadavvi Jieknemeara ábi viidodagain.

EU prográmmain dehálaččat leat Ruoná ovddideami prográmma sihke investerenprográmma ja vuoiggalaš sirdáseami mekanisma, mii dasa laktása, COVID-19-pandemijja čuovvumušaide čuozihuvvon ealáskahttinpakeahtta, EU ođđa árktalaš strategijja sihke dutkanprográmmat. Suoma ulbmilin lea dasa lassin, ahte EU oassálastá Árktalaš ráđi doibmii ja earenoamážit dan bargojovkkuide ja proševtta ollašuttimii.

3.3 Strategalaš doaimbijut

- Váfistuvvo Suoma ovddasmani rolla dálkkádatrievdama goahcamis ja fossiila boaldámušain luohpamis nu ahte ovddiduvvo biđggiiduvvon ođasnuvvi energijabuvttadeapmi, dálkkádatjeaggalaš infrastruktuva ja huksen, garvin- ja bioekonomiija, resursaábasvuohta sihke nu ahte viididuvvo čađđaneutrála gielddaid fierpmádat vuhtii válddedettiin ártkalaš ja hárvvet orrojuvvon guovlluid diliid ja váikkuhusaid.
- Ovddiduvvo sosiálalaččat vuoiggalaš sirdáseapmi čađđaneutrálavuhtii ja adnojuvvojit ávkin dasa dárkkuhuvvon doarjagat, earenoamážit vuoiggalaš sirdáseami ruhtarádjosa ja Suoma suvdilis šattu prográmma.
- Dorjojuvvo riikkaidgaskasaš ja ártkalaš guovllu ovttasbargu sihke EU doaimmat dálkkádatrievdama goahcama várás mas lea mielde čáhppes čađa luoittuid geahpideapmi, vuogáiduvvama váfisteapmi sihke birrasa suodjaleapmi.
- Buoriduvvo doaimmaválmmasvuohta vuogáiduvvamii ja váfistuvvo dálkkádatriskkaid hálddašeapmi nu ahte lasihuvvojit dieđut, mat laktásit ártkalaš guovllu rievdamiidda, riskkaide, goluide ja ávkái, sihke dieđuid ávkin atnin ee. davviguovlluid infrastruktuorra bajásdoalus ja ovddideamis. Váfistuvvo ráhkkaneapmi lassáneaddji dulveriskkaide.
- Ovddiduvvo ártkalaš biebmosihkarvuohta earáhuvi dálkkádagas nu ahte sihkarastojuvvo báikkálaš ealáhusaid joatkašuvvan, earenoamážit boazodoalu sihke eará árbevirolaš ealáhusaid joatkašuvvan. Evttohus sámi dálkkádatrievdama vuogáiduvvanprográmma ráhkadeamis čielggaduvvo dálkkádatlága ja álbmotlaš vuogáiduvvanprográmma áigejuovdi-lastinproseassa oassin.
- Dorjojuvvojit luonddujávkku bissehandoaimmat ja čovdosiid atnui váldin luondduvuođu mielde nu ahte beavttálmahttojuvvojit dálkkádatrievdama dihte uhkivuloš ártkalaš šlájat ja luonddutiippaid suodjaleapmi sihke váfistuvvojit hedjonan ekosystemaid ođadeapmi ja ovddešteapmi.
- Jotkojuvvojit ja ovddiduvvojit luondduriggodagaid ja suodjalanguovlluid dikšun ja geavahusa ovttasbargomekanisimat ovttasráđiid sápmelaččaiguin ON biodiversiteahttasohpamuša rávvaggiid mielde, mat vuodđuduvvet Akwé: Kon -doaimmamálliide.
- Ovddiduvvo riikkaidgaskasaš ovttasbargu gokčevaš mearaidsuodjalanfierpmádaga vuodđudeami várás Jieknamerrii sihke mearraruskkaid duostuma várás. Ártkalaš mearradikšuma ovddideapmi ollašuttuojuvvo ekosystemavuđđosaš lahknanvugiin nu ahte adnojuvvojit ávkin Nuortamearra-ovttasbarggus ožžojuvvon muosáhusat.
- Hálddašuvvojit ártkalaš guovllus stáđásnuvvan vierrošlájat áhpsit ja dustojuvvojit ođđa vahátlaš vierrošlájaid leavvan ártkalaš guvlui sihke lasihuvvo diehtu vierrošlájain. Buoriduvvo diehtooažžun nu ahte ollašuttuojuvvo riikkaidgaskasaš ártkalaš guovlluid gokči vierrošládjaportála

seammas gievrudettiin maid máhttu ja kapasiteahhta, mii laktása doaibmavugiide.

- Dorjojuvvojit suvdilis eanangeavahančovdosat ja luondduriggodagaid geavahusa suvdilvuohta go dálkkádat rievdá nu ahte ovddiduvvojit dálkkádatrievdama váikkuhusaid ja birasváikkuhusaid árvvoštallamat ee. Árttalaš birasváikkuhusaid árvvoštallan -raportta ávžžuhusaid mielde.
- Váfistuvvojit luondduriggodatealáhusaid (vuovde-, eanan-, guolle- ja fuođđodoallu sihke boazodoallu) ráhkkanepmi jápmoriskkaide sihke daid čuovvuma ovddideapmi, dego vuovdebuollimat sihke dávddaid ja beaikkuid čuovvun- ja ovdaváruhusvuogádagat.
- Lasihuvvo diehtu dálkkádatrievdama váikkuhusain ja birasrievdadusain sihke luoitogeahpidanvugiin ja čađđanjieluin nu ahte adnojuvvojit ávkin earenoamážit álbmotlaš diehtobálvalusat.
- Vuodđuduvvo sámi dálkkádatráđdi váfistit sápmelaččaid árbevirolaš dieđu dovdáma ja mearrádušaid doarju diehtobuvttadeami fárrui váldima oassin.
- Ovddiduvvo rádječáhceovttasbargu Ruotain, Norggain ja Ruoššain vuogiin, mii buorida čáhcebirrassa šlája ja dahká vejolažžan čázadagaid bistevaš anu maid earáhuvi dálkkádatdiliin sihke dorvvasta luonddu mánggahápmásašvuođa.

Deaddočuokkesguovlu ollašuhtá čuovvovaš suvdilis gárggiideami doaibmaprogramma Agenda2030 ulbmiliid ja vuolleulbmiliid:

4 Deaddočuookkesguovlu

2.1: Orrut, buresbirgejumi ovddideapmi

4.1 Dillegovva Árktalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge

Oba árktalaš guovllus leat sulaid njeallje miljovna orru, geain eamiálbmogiidda gullet sulaid logi proseantta. Suoma siskkáldas konteavsttas árktalaš guovlu dárkkuha earenoamážit Sámi (Lappi), mii gokčá 30 proseantta Suoma eanan- ja čáhceviidodagas. Doppe orrot golbma proseantta riikka álbmogis (sulaid 180 000 orru). Eanangotti álbmotovdáneapmi lea leamaš guhká luoiti. Sámi davvioasi gielddat lea sápmelaččaid ruovttuguovlu. Eatnigiellanis sámegeiela hubmit leat vuollel proseanta Sámi (Lappi) oba álbmogis muhto buot sápmelaččain sámegeiella ii leat eatnigiella.

Ahkeráhkadusa rievdan váikkuha hui čielgasit davviguovllu bálvalusaid ja ealáhusaid boahteáigái. Dása laktása maid sohkabeallejuogu finjageapmái ovdamearkka dihte nissoniid guovllus eretmuotkuma bakte.

Mánnggabeallásaš ealáhusráhkadus ja buorit bissovašlundosaš barggu oazžuma vejolašvuođat lea prinsihpalaš eaktu árktalaš guovllu orruid buresbirgejupmái. Jagi 2020 leavvan COVID-19-pandemiija lea vuorddekeahhtá lokten olu eandalii turismmas sorjavaš bálvalansurggiid bargguhisvuođa, mii bealistis dagaha individuála- ja searvušdásis mearkkašahtti ekonomalaš ja sosiálalaš čuoimmaid. Nuppe dáfus COVID-19-pandemiija earáhuhtán jurddašuvuođi gáiddusbargui ja eallinbirrasii sáhtta maid jorgalit mutkkodeami. Davviguovllu sierradiliin lea dehálaš váldit vuhtii bargodearvvašvuođa ja bargodorvvolašvuođa gažaldagaid báikkálaš bargiid go eará sajies bohtán áigodatbargovuoimmi oasis.

Govva 8. Guhkes skuvlamátkki dihte sallalaš oahppi vázzá gáidduskuvlla. Govveaddji: Kaisa Sirén.

Seamma buorit skuvlvenjolašvuodát doaresbealguovlluin vuoddo- go nuppi dásis leat guovddášsajádagas suvdilis gárggiideami duddjomis ja ártkalaš servošiid suvdinnávcca huksemis. Buori vuoddooahpahusa dásseveardásaš oažžašuvvan rahpá uvssaid nuppi dássái ja allaskuvllaide sihke báikki gávdnami bargoeallimis. Dat unnida eretduvdáseami vára ja dan negatiivvalaš čuovvumušaid. Dasa lassin nuppi dási skuvlema doarvái buorre oažžašuvvan lea dehálaš go váldá vuhtii maid viidáneaddji oahppogeatnegasvuoda sihke eretduvdáseami eastadeami.

Gáiddusoahpahusa vejolažžan dahkan buot skuvlendásiin lea ártkalaš guovllu ealasuoda dáfus dehálaš. Dát guoská guovllu visot orruid. Sámeielalaš oahpahusa ordnema dáfus dat laktása earenoamážit sápmelaččaide sápmelaččaid ruovttuguovllus ja dan olggobealde.

Ártkalaš guovllus lea identifiserejuvvon earenoamáš dárbu gáiddus- ja eará digitálalaš bálvalusaid ovddideapmái. Digitálalaš dearvvašvuohta-, sosiálalaš ja eará buresbirgejumi bálvalusaid mearkkašupmi šaddá čielgaseappot fuopmášahttin guhkes mátkkiid ja dearvvašvuoda fuolahusbargiid oažžašuvvama dihte. Eaktun doaibmi digitálalaš bálvalusaide lea buresdoaibmi tehnikkalaš infrastruktuva. Viggojuvvojit ordnet buresdoaibmi digitálalaš bálvalusat, main leat mielde maid sámeielalaš bálvalusat.

Álbmotlaš mielladearvvašvuoda strategija ja iešsorbmemiid eastadanprográmma 2020–2030

Álbmotlaš mielladearvvašvuoda strategija ja iešsorbmemiid eastadanprográmma 2020–2030 oaidná mielladearvvašvuoda oaiveopmodahkan, sihkarastá mielladearvvašvuoda vuoigatvuođaid ja bálvalusaid, liñke daid struktuvrraide, mat leat leame, eastada iešsorbmemiid ja váfista ámmátolbmuid máhtu. Álbmotlaš mielladearvvašvuoda strategija váldá vuhtii sierra vehádatjoavkkuid, gielalaš ja kultuvrralaš joavkkuid.

Boahhteáiggi sosiála- ja dearvvašvuohtaguovddášprográmma Sámi guovllu fidnu oassin gárgehuvvojit vuollegis šielmmá mielladearvvašvuohta- ja gárrenávnasbálvalusat sámi giela ja kultuvrra mielde. Bálvalusain ipmirduvvojit eamiálmoga vuolggasajit ja identifiserejuvvojit sierradárbbut, mat laktásit sámegillii, sámi kultuvrii ja eallinvuohkáii.

Jagi 2017 gárvánan davviriikkalaš sápmelaččaid iešsorbmemiid eastadanplána váldoulbmilin lea oasistis váfistit sápmelaččaid psyhkalaš dearvvašvuoda ja eastadit iešsorbmenjápmimiid sin gaskavuodasteaset.

Mielladearvvašvuoda bálvalusat ja iešsorbmemat leat fuopmášahtti álbmotdearvvašvuoda čuolbma earenoamážit ártkalaš guovllu eamiálmogiid gaskavuodas. Jođánis servodatlaš earáhuvvamat ártkalaš guovlluin leat sáhttán dagahit stuora hástalusaid ovttaskas olbmuide go servodagaide, mat leat šaddan duojásii vuogáiduvvat ođđa duođalašvuhtii.

Ártkalaš guovllus miela buresbirgejupmái čuhcet maid eará mearkkašahtti streassadahkkit. Dálkkádatrivdan váttásnuhtá árbevirolaš ealáhusaid, dego boazodoaluin bargama. Ekonomalaš aktivitehtat ártkalaš guovllus leat lassánan, mii oasistis lea heajudan vejolašvuođaid árbevirolaš ealáhusaiguin ja kultuvrrain bargamii. Eamiálmogat muosáhit maid ain vealaheami ja sin vejolašvuođat oažžut servodaga bálvalusaid iežaset gillii leat váilevaččat. Dasa lassin hástalusat šaddet earret eará árbevirolaš ja modeardna kultuvrra oktiibeasškehemiin earenoamážit nuoraid gaskavuodas.

Ártkalaš guovllu kultuvrraid mánggahápmásašvuohta lea áidnalunddot. Ovttasbargu, mii dahkkojuvvo kultuvrra suorggis, lasiha gaskavuoda ipmárdusa ja gudnejahttima ja nanne guovllu visot orruid identitehta.

Sámegielaš sosiála- ja dearvvašvuohtabálvalusat

Sosiála- ja dearvvašvuohtaministeriija vuolggasadjin lea sámegielaš sosiála- ja dearvvašvuohtabálvalusaid gárgeheapmi oba bálvalanvuogádaga oassin ja danin lea dehálaš sihkkarastit, ahte hálldahussuorggi stuora ođasteamat – sode-ođastus ja boahhteáiggi sosiála- ja dearvvašvuohtaguovddášfidnu – dorjot nu bures go vejolaš dán ulbmila. SDM juolluda jahkásaččat maid stáhtaveahki sámegielaš sosiála- ja dearvvašvuohtabálvalusaid gárgeheapmái (562 000 euro jagi 2021). Veahkki juohkása sámi ruovttuguvlui gielddaid ja Sámedikki dahkan soahpamuša mielde. Dainna dorjojuvvot earenoamážit sámegielaš bálvalusat, mat dolvojuvvot ruoktot, ja váfistuvvo earenoamážit agáiduvvi sámegielaš olbmuid oažžun doarjja. Veahkki dievasmahtá gielddaid oppalaš ovddasvástádusa ordnet sosiála- ja dearvvašvuohtabálvalusaid iežaset gieldda olbmuide.

Dearvvašvuođa oadjebasvuođa mearkkašupmi šaddá čielgaseappot fuopmášahttin ártkalaš guovllus. Dearvvašvuođa oadjebasvuođain dárkkuhuvvo dearvvašvuođa uhkiid ovddalgihtii eastadeapmi ja earenoamážit njoammudávddaide ja birasuhkiide ráhkkaneapmi. Dehálaččat leat álbmotdearvvašvuođa doaimmat, gievrras dearvvašvuođa ortnegat ja jovssahahtti dearvvašvuođa bálvalusat. Dearvvašvuođa oadjebasvuođa uhkiide ráhkkaneapmi gáibida viiddes sierra sektoriid ovttasbarggu oba servodaga dásis go báikkálaččat.

Eanas ođđa dávdadagaheddjiin bohtet ealliin. Dálkkádatrievdan váikkuha dávdadagaheddjiid ja daid sirdi ealliid ja birrasiid dihttomii guovllus. Olbmuid duojásii viidáneaddji doaibma sáhtá lasihit oktavuodaid njomohallan ealliide. Maiddái agálaš girsse suddan sáhtá lasihit dávdariskkaid.

Oktasaš dearvvašvuohta (One Health) -lahkonanvuogis deattuhuvvo olbmo, ealliid ja birrasa oktasaš dearvvašvuohta, gaskavuoda vuorrováikkuhus sihke doareshálldahusaláš ovttasbarggu mearkkašupmi dearvvašvuođa uhkiid ovddalgihtii eastadeamis ja duostumis. Holisttalaš oaidninvuogi bakte boahá ovdan earret eará báikkálaš servošiid osolašvuohta alcceaset guoskevaš dearvvašvuođa ja buresbirgejumi gažaldagain, árbevirolaš dieđu vuhtii váldin ja mielladearvvašvuođa ovddideapmi. Ártkalaš ráđis lea bargojuvvon guhká lahkonanvuogi ovddideami várás ja Suopma lea barggus aktiivvalaččat fárus. Maiddái COVID-19-pandemiija lea čájehan dán oaidninvuogi dárbbášlašvuođa.

4.2 Ulbmildilli Árktalaš strategiija 2021 ollašuhttima áigge

Suoma vuolggasadjin lea árktalaš guovllu olbmuid buresbirgejumi ja oassálastimii váldi ovddideapmi buresbirgejupmeekonomiija meroštallan doaibman, mas váldojuvvojit vuhtii suvdilis gárggiideami golmma dimenšuvnna dehege sosiálalaš ja kultuvrralaš, ekonomalaš ja birrasa suvdilvuoda dásseaddu.

Digitálalaš sosiála- ja dearvvašvuoda bálvalusat leat anihahttivuoda dáfus vuogálaččat sihke riikkavuložiidda ja ámmátolbmuide. Ieš- ja iežasdikšun sihke ovdaleastadeaddji bálvalusat leat ovdánan. Riikkavuložiid iežaset dearvvašvuoda ja buresbirgejupmedieđut lea sin oažžunsajis digitálalaš ja johtti dearvvašvuoda bálvalusain. Digitališuvnna vejolašvuodat váldojuvvojit vuhtii maid gáiddusoahpahusas ja skuvlemis.

Bálvalusaid ovddideamis giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi kultursensitiiva, miela buresbirgejumi ovddideaddji ja iešsorbmemiid eastadeaddji bálvalusaide giela ja kultuvrra mielde.

Dáidaga ja kultuvrra mearkašupmi guovllu ealasuhtii identifiserejuvvo ja čáhkaduvvo árktalaš guovllu guvllolaš, sosiálalaš ja ekonomalaš ovdáneami oassin. Nuorat ja boahhteáiggi mearrádusdahkkat leat árktalaš guvlui hui dehálaččat. Guovllut gilvalit maid gaskaneaset nuorat buolvva kreatiiva bargovuoimmis. Nuoraid oassálastimii ja váikkuheapmái sihke fierpmáiduvvamii árktalaš guovllus rastá riikkarájiid giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi.

Guovllu kultuvrralaš mánggahápmásašvuolta, masa leat lohkkovuvvon eamiálbmogiid kultuvrrat, gievrudivvojit rabas vuorrováikkhusa mielde sierra kulturduogážiid boahhtiid gaskka. Earenoamáš fuomášupmi giddejuvvo rájiid rasttildeaddji guoibmivuodaide kultuvrra ja kreatiiva surggiid gaskka sihke ealáhuseallima ja dutkamuša gaskkas. Davviguovllu rájiid rasttildeaddji gieladadási ovttasbargu sihke riikkavuložiid gaskavuoda vuorrováikkhus dorjojuvvo.

Govva 9. Boazobargu sirdása bearrašiin buolvvas nubbái, ja mánát leat mielde boazobargguin juo njuoratmáná rájes. Govvejeaddji: Kaisa Sirén

Buresbirgenekonomiija

Buresbirgenekonomiija deattuha suvdilis gárggiideami golmma dimenšuvnna, dehege sosiála, ekonomalaš ja birrasa suvdilvuoda gaskavuoda oktavuoda ja dássedeattu. Buresbirgenekonomiija ovddida servodatlaš bissulvuoda. Investeredettiin olbmuid buresbirgejumái duddjojuvvojit eavttut ekologalaš ja sosiálalaččat suvdilis ekonomiijai. Suvdilis ekonomiija dahká vejolažžan olbmuid ja birrasa buresbirgejumi lasiheami.

Buresbirgenekonomiija atná ávkin mihttáriid, mat govvidit ekonomalaš, ekologalaš ja sosiála buresbirgejumi árbevirolaš ekonomalaš mihttáriid doarjjan ja bálddas. Buresbirgenekonomiijas mearrádusaid buresbirgen- ja dearvvašvuotaváikkususat árvvoštallojuvvojit gokčevaččat.

Dearvvašvuoda, sosiálalaš ja eará buresbirgejumebálvalusat leat Suoma ártalaš guovllus jovssahahttit ja ovtaveardásaččat oažžunsajis sohkabealis, agis, orrunbáikkis, eatnigielas, lámisvuodas dehe eará olmui gullevaš dahkkis fuolakeahhtá.

Orrut sáhttet oassálastit guovllu mearrádusaid dahkamii dásseárvosaččat ja ártalaš guovlluin váfistuvvojit buori eallima vejolašvuodát buohkaide. Orruid vuhtii váldin dorjojuvvo Ártalaš ráði barggus. Ártalaš servošiid buresbirgejummi ja eallinvuoibmi ovddiduvvo nu ahte váldojuvvo vuhtii sohkabeliid dásseárvu ja ovtaveardásašvuota visot doaimmas. Sohkabeliid mielde analyserejuvvon dieđu ja dutkamusa ovddideapmi ja ávkin atnin leat čoavddasajis. Álbmotserviid bakte ožžojuvvojit dehálaš oainnut, vai olbmot, geat leat heajut sajádagas ja unnitlogut eai vajálduhttojuvvo.

Bargodearvvašvuoda ja -dorvvolašvuoda suorggis barggu rievdamii vuogáiduvvan ja digitališuvdnii miehtemielalaš váikkususaid atnuiváldin ovddiduvvo ja fállujuvvo veahkki vuhtii válddedettiin ártalaš guovllu, dan álbmoga ja eamiálbmogiid sierrasárgosat.

Suopma lea ovddasmani bargodorvvolašvuoda ovddideamis álbmotlaš go riikkaidgaskasaš dásis.

4.3 Strategalaš doaimbijut

- Váikkuhuvvo dasa, ahte árttalaš guovllu orruid sihke guvllolaš doibmiid oassálastin riikkaidgaskasaš árttalaš ovttasbargui ja Suoma árttalaš politihka válmastallamii ahtanuššá.
- Heivehuvvo buresbirgejupmeekonomiija lahknanvuohki árttalaš guovllu orruid buresbirgejumi ovddideamis.
- Váfistuvvojit árttalaš guovllu vuođđobálvalusat ja álbmotdearvvašvuođa doaimmat sihke doaressektorála ovttasbargu nu ahte dorjojuvvo gieldaid ovttasbargu davviguovllus rájiid rastá bálvalusaid fállamis bálvalusaid oazžšašuvvama dorvvasteami várás.
- Dorjojuvvojit aktiivvalaččat digitálalaš bálvalanmálliid ovddideapmi ja gáiddusdálkkasdiehtaga čovdosat; buoriduvvo ámmátolbmuid máhttu digitališuvnnain ávkkástallamis ja gáiddusdálkkasdiehtagis, sihke sihkkarastojuvvo riikkavuložiidda dárbbalaš digidoarjja bálvalusaid geavahas.
- Váfistuvvo digitálalaš ja eará vugiid mielde sihke vuođđo- ja nuppi dási skuvlejumi guvllolaš ovttaveardásašvuohta ja seammás dahkkojuvvojit vejolažžan mánggabeallásaš skuvlenbálgát maiddái hárvvit orrojuvvon guovlluin.
- Ovddiduvvojit Suoma álbmotlaš mielladearvvašvuođa strategiija 2020–2030 doaimmat: Ovddiduvvojit kultursensitiivvalaš, giela ja kultuvrra mieldásaš doaimmat miela buresbirgejumi ovddideami várás ja iešsorbmemiid unnideami várás. Váfistuvvojit ámmátolbmuid doareshálddahusaláš válmmasvuođat sihke álkiduvvojit vuollegis šielmmá veahki oazžun ja bálvalusat. Giddejuvvo earenoamáš fuomášupmi sámegielalaš digitálalaš bálvalusaid buorideapmái.
- Váldojuvvo vuhtii dáidaga ja kultuvrra mearkkašupmi árttalaš guovllu eallinvuoibmái ja čáhkaduvvo dat guovllu guvllolaš, sosiálalaš ja ekonomalaš ovdáneami doaimmaid oassin.
- Váldojuvvo vuhtii sohkabeliid dásseárvu buot árttalaš ovttasbarggus: sohkabeliid dásseárvu oaidninvuogit váldojuvvojit gokčevaččat vuhtii buot surggiin ja mearrádusdahkamis ja dásseárvu ovddiduvvo dárbbu mielde sierradoaimmaiguin; váfistuvvo árttalaš doibmiid dásseárvomáhttu ja lasihuvvo sohkabeliid mielde analyserejuvvon dieđu geavahas árttalaš ovttasbarggu sierra fáttáin.
- Dorjojuvvojit ođđa barggu oazžuma vejolašvuođat ja fitnodatvuohta earenoamážit nu ahte adnojuvvo ávkin digitališuvdna.
- Ovddiduvvojit bargoneavvut árttalaš bargoeallima doajáhaga hálddašeapmái ja váfistuvvo bargosajiid náckca fuolahit bargodearvvašvuođas ja -dorvvolašvuođas.

- Ovddiduvvo dearvvašvuođa dorvvolašvuođa uhkiid doaressektorála bearráigeahčču, ráhkkanepmi ja dávisteapmi duojásii sihke álbmotlaččat ja riikkaidgaskasaččat.
- Váfistuvvo Oktasaš dearvvašvuohta (One Health) -lahkonanvuogi suopmelaš máhttu ja riikkaidgaskasaš ovttasbargu.

Deaddočuokkesguovlu ollašuhttá čuovvovaš suvdilis gárggiideami doaibmaprogramma Agenda2030 ulbmiliid ja vuolleulbmiliid:

5 Deaddočuokkesguovlu

2.2: Orrut, eamiálbmot sápmelaččaid vuoigatvuodát

5.1 Sápmelaččat Suomas: Dillegovva Árktalaš strategiija 2021 ráhkadanígge

Sápmelaččat leat Eurohpa Uniovnna áidna eamiálbmot. Eamiálbmot sápmelaččain lea vuoigatvuohhta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra. Sápmelaččaid árbevirolaš orrunguovlu, Sámi eanan, ollá Suoma, Ruota, Norgga ja Ruošša stáhtaid viidodagaide. Oktiibuot sápmelaččat leat 75 000–100 000. Eamiálbmogat leat árvoštallojuvvon ráhkadit sulaid 10 proseantta árktalaš guovllu ollislaš olmmošlogus, juohkasettiin badjel 40 álbmogii.

Suomas sápmelaččaid ruovttuguovlu lea Davvi-Sámis Eanodaga, Ohcejoga ja Anára gielddaid viidodagas ja Soađegili gieldda davvioasis. Sápmelaččat leat Sámi eanangottis vehádat. Suoma sulaid 10 000 sápmelaččas badjel 60 proseantta orrot ruovttuguovllu olggobealde. Sámegielat leat ovcci, main Suomas hubmojuvvojit anárašgiela, nuortalašgiela ja davvisámegiela. Suoma sápmelaččain lea leamaš jagi 1996 rájes vuodđolága mielde ruovttuguovllustis iežaset giela ja kultuvrra iešstivren, man várás sápmelaččat válljejit gaskavuodasteaset Sámedikki.

Sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat boazodoallu, guolástus, meahccebivdu ja sámi duodji leat sakka sorjavaččat luonddus. Árbevirolaš ealáhusat leat sámi kultuvrra ja eallinvuogi guovddášoassi ja dat leat dehálaš sámegielaid geavahanbirrasat. Sámi kultuvrras lea gievrras oktavuohhta árbevirolaš orrunguovlluid eatnamii ja čáhcái. Eamiálbmogiin lea maid árbevirolaš diehtu, mii sirdojuvvo buolvvas nubbái.

Govva 10. Sámegielalaš vuollel skuvlaahkásaččaid giellabeasis leat sihke suoma- ja sámegielalaš mánát. Govveaddji: Kaisa Sirén.

Daningo sápmelaččat leat álbmot njealji riikkas, de rájiid rasttildeaddji ovttasbargu ja rádjeáruid jávkadeapmi earenoamážit Ruotain ja Norggain leat mávssolaš gažaldagat. Sámegielagiid ja kultuvrra miel bálvalusaid oažžašuvvan lea leamaš váilevaš. Duogážis leat earret eará gažaldagat, mat laktásit bargiid oažžašuvvamii. Rájiid rasttildeaddji ovttasbargu lea dehálaš vuohki bálvalusaid váfisteami ja ovddideami várás.

Suomas hubmojuvvon gielat leat uhkivuložat. Davvisámegiela giellaguovlu ollá maid Ruota ja Norgga viidodahkii, ja buohkanassii das leat sulaid 20 000–25 000 hubmi. Anárašgiella ja nuortalašgiella hubmojuvvo eanas dušše Suomas. Goappánai giela hubmit leat sulaid 300.

Dárbbášuvvojit mánggabeallásaš doaimmat, vai gielaid eallinvuoibmi sáhttá gievruduvvot. Giellabesiin lea leamaš stuora mearkkašupmi unna sámegielažiid ealáskahttimis, seamma ládje go sámegielaid universitehtaoahpahasas. Skuvlaoahpahasas lea maid guovddášmearkkašupmi. Sápmelaččaid ruovttuguovllus sámegielalaš mánáin lea váldoasis vuoigatvuohta sámegielalaš oahpahussii.

Skuvlaoahpahusa dáfus earenoamáš hástalussan lea, ahte eanas sámi mánáin orrot dálá áigge ruovttuguovllu olggobealde.

Ruovttuguovllu olggobealde skuvllain fállujuvvo sámegielaid oahpahus, mii datge ii ollašuttujuvvo buot gielddain. Sámegielalaš oahpahusa ja sámegiela oahpahusa vejolašvuođat ja dássi bajásdollojuvvo ovdaoahpahas, vuodđooahpahas ja logahatoahpahas. Sámi oahpahusguovddáža doaimma bakte sihkkarastujuvvo sámi guovllus ámmátlaš skuvlvenvejolašvuohta iežas eatnigielain.

Riikkaidgaskasaš ovttasbargu Árktalaš ráđis fállá guovddášráma árktalaš ovttasbargui eamiálbmogiiguin. Eamiálbmogiid ovddasteaddji organisašuvnnat, dego Sámiráđđi, leat Árktalaš ráđi bissovaš lahtut ja oassálastet stáhtaid ovddasteddjiiguin mearrádusdahkamii seamma beavdde birra. Dát lea riikkaidgaskasaš geahččanguovllus áidnalunddot iešvuohti. Barents-ovttasbarggus eamiálbmogat leat mielde bargojoavkkuid bakte.

Ovdamiehtama prinsihpa mielde, mii vuodđuduvvá friddja dihtui (nd. FPIC-prinsihppa) mielde stáhta galgá ráđđádallat rehálaš mielain ja bargat ovttasráđiid eamiálbmogiiguin ovdal doaimmaid, mat sáhttet váikkuhit eamiálbmogiidda. Ulbmilin lea oktasašpárdussii beassan. Dehálaš lea maid váikkuhusaid árvoštallan. Stáhta galgá váldit ollislaččat vuhtii sierra eiseválddiid doaimma, mii dáhpáhuvá ovttaáigásaččat, vai sáhtta oaidnit dan váikkuhusa kultuvrrain bargama vejolašvuođaide.

Eamiálbmogat leat muosáhan ja velnai muosáhit rasismma ja vealaheami, maiddá stáhtaid ja eiseválddiid guovllus. Suoma ráđđehus lea ovttasbarggus Sámedikkiin ja Nuortalaččaid siidačoahkkimiin válmastallame sápmelaččaid duohtavuohta- ja soabahallankommišuvnna vuodđudeami. Norggas lea juo vuodđuduvvon duohtavuohta- ja soabahallankommišuvdna gieđahallat vuoigatvuođaid rihkkuma, mii leat čuohtán sápmelaččaide. Ruotas válmastallojuvvo dan ásaheapmi. Kommišuvnnaid bargu ja daid bohtosat leat vejolašvuohta oba guovllus gieđahallat historjjá dáhpáhusaid ja oahppat dain.

Árktalaš guovllu guvllolaš, militearalaš ja ekonomalaš ovdáneami doarju earenoamáš fuomášumi gidden eamiálbmogiid árbevirolaš dieđu ja árbevirolaš kulturalbmanemiid suodjái vuoigatvuođat oaiveopmodahkan (immateriála vuoigatvuođat, IP – Intellectual Property). Suopma lea čuohtán resurssaid sápmelaččaid vuoigatvuođat opmodaga suoji gažaldagaid dutkamuššii sihke riikkaidgaskasaš dásis ja álbmotlaš dásis ovtta Sámedikkiin.

5.2 Ulbmildilli Árktalaš strategiija 2021 ollašuhhtima áigge

Suopma háliida ain buoridit eamiálbmogiid oassálastinvejolašvuodaid árktalaš ovttasbarggus, masa gullá maid Barents-ovttasbargu. Sápmelaččaid oassálastin Suoma árktalaš ovttasbargui ja árktalaš politihkkii lea ollisvuoda dehálaš oassi.

Rádjeárut burgojuvvojit ja rádjeovttasbargu váfistuvvo earret eará sámegielalaš bálvalusaid buorideami várás.

Duohtavuohta- ja soabahallanproseassa veahkeha gieđahallat mannanáiggi dáhpáhusaid ja duddjot soabada sihke luohttámuša eamiálbmot sápmelaččaid ja Suoma stáhta gaskkas. Psykososiálalaš doarjja galgá leat fállun oba proseassa áigge ja maddái dan maŋjel. Proseassat, mat ollašuhthtojuvvojit golmma riikkas, váikkuhit maid rájiid rastá.

Sámegielalaš oahpahus ja sámegielaid oahpahus ovdánit ja dorjot sápmelaččaid vejolašvuoda oahppat, bajásdoallat ja ovddidit iežaset gielaid ja kultuvrra.

Eamiálbmogiid iežaset olggosbuktin kultuvra adnojuvvo árvvus ja dat suodjaluvvo dárbbu mielde immateriála vuoigatvuodaiguin. Eamiálbmogiid dáiddarat sáhttet duddjot unihka kulturbuktagiid ja -bálvalusaid ja fállat daid iešguđetlágán digitálalaš gaskaomiiguin ávkkástallamiin.

Jotkojuvvojit álbmotlaš doaimmat sápmelaččaid vuoiŋjalaš opmodaga suoji gažaldagain ja dutkamušas ovttas Sámedikkiin.

5.3 Strategalaš doaimbijut

- Váikkuvuo dasa, ahte eamiálmogiid oassálastinvejolašvuodát riikkaidgaskasaš ártalaš ovttasbarggus ain beavttálmuvvet.
- Váfistuvvo sápmelaččaid oassálastin Suoma ártalaš politihka ollašuhttimis. Ovddiduvvojit vuogit, maiguin árvvoštallojuvvo ártalaš politihka ja sierra doaimbijuid váikkuhusat sápmelaččaid vejolašvuodaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra.
- Jotkojuvvo bargu rádjeáruid jávkadeami várás ja rádjeovttasbarggu váfisteami várás earenoamážit laktásettiin sámegeielalaš bálvalusaid, mas lea mielde skuvlaovttasbargu sámi guovllus, dorvasteapmái ja ovddideapmái.
- Jotkojuvvo sápmelaččaid duohtavuoha- ja soabahallanproseassa Suomas nu ahte fállujuvvojit sápmelaččaid duohtavuoha- ja soabahallankommišuvdnii buorit doaimmaeavttut ja gieđahallojuvvojit dan barggu loahppabođusin addin doaimbidjoevttohusat daid mearkkašumi dovddasteaddji vuogi mielde. Váfistuvvo ságastallan Suoma, Ruoŋa ja Norgga duohtavuoha- ja soabahallanproseassaid gaskkas ja viggojuvvo ovttasbargui boahttevaš doaimbidjoevttohusaid gieđahallamis.
- Váfistuvvo sámegeielalaš ja sámegeielaid oahpahus sihke giellabeassedoaimma.
- Váfistuvvojit eamiálmogiid riikkaidgaskasaš guoibmivuodát árbevirolaš kulturalbmanemiid ja árbevirolaš dieđu suodjaleami várás.

Deaddočuokkesguovlu ollašuhtá čuovvovaš suvdilis gárggiideami doaimmaprogramma Agenda2030 ulbmiliid ja vuolleulbmiliid:

6 Deaddočuookesguovlu 3.1: Máhttu, ealáhusat

6.1 Dillegovva Árktalaš strategija 2021 ráhkadanáigge

Árktalaš máhttu gávdno viidát Suoma sierra guovlluin. Árktalaš máhttui ja ealáhusdoibmii laktása ovdamearkka dihte mearraindustriija, turisma, garvin- ja biodoallu, vuovdedoallu, dearvvašvuohtateknologijja, huksen, suvdilis ruvkedoaimma, biras- ja energijjaábasvuohta sihke guolleindustriija, fállat daidda vajálduhtekeahhtá sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaid. Dehálaš lea identifiseret ođđa dárbbuid ja fállat daidda aktiivvalaččat buresdoaimmi čovdosiid.

Suoma ealáhuseallima beroštumit laktásit oba Suoma, Davvi-Suoma sihke oba árktalaš guovllu vejolašvuođaide, earenoamážit Suoma lagasguovlluin muhto maid viidáseappot. Dán lági mielde guovllu ovdáneapmi galgá geahčaduvvot viiddit ekonomalaš ovdáneami ja dutkan-, ovddidan- ja innovašuvdnadoaimma konteavstta oassin. Garvindoallu ja eará suvdilit ollašuhttojuvvon ekonomalaš doaimma hámit sáhttet duddjot ollásit ođđa fitnodatdoaimmalaš vejolašvuođaid.

Dálkkádatrivdama paradoksa lea, ahte árktalaš guovllu liegganeapmi dahká das seammas buorebut jovssahahttin, mii bealistis lasiha ekonomalaš beroštumi maid árktalaš guovllu olggobeale riikkain ja fitnodagain. Árktalaš guovllu luondu lea earenoamáš hávváduvvi. Suopma sáhtá suvdilis geavahusa deattuhemiin ja ovddideamiin čujuhit, ahte ekonomalaš buresbirgejummi, ealáhuseallima ovddideapmi ja birasgáhtten dorjot nuppiideaset. Go olmmošdoaimma lassána, de birrasii čuohcci ja sosiálalaš áruid goahcan lea árktalaš guovllu suvdilis boahteáiggi eaktu.

Govva 11. Jieknadoajár Kontio johtala Mearrabađas nu ahte dollet fávlliid rabas miehtá dálvvi. Duogázis bieggamillut Giema ovddabealde. Govvejeaddji: Kaisa Sirén.

Suopmelaš ealáhuseallin bastá fállat čovdosiid, mat dorjot árttalaš guovllu suvdilis gárggiideami. Guhkes vásáhus ja máhttu bargamis galbma diliin sihke ipmárdus árttalaš guovllu diliin dahket suopmelaš ealáhuseallimis lunddolaš guoimmi árttalaš guovllu ekonomii ja ovddideamis. Ođđa doaimvuogit ja teknologalaš máhttu dahket vejolažžan suvdilvuoda vuhtii váldima buot bargguin.

Čielga, oanehis áigegaskka, doalvunvejolašvuodaide darváneami lassin galgá dorjojuvvot ja váikkuhuvvot maid árttalaš guhkit áigegaskka, ekonomalaš ovdáneapmái. Doaimvuohki, mii deattuha suvdilis gárggiideami, váfista innovatiivamedis márkana šaddama árttalaš guvlui. Dát márkana geasuha guvlui ođđa fitnodagaid, doibmiid ja investereamiid.

Ekonomii ja márggabeallásažžan dahkama ulbmil ja suvdilis fitnodatdoaimma gáibádus deattuhit dárbbu lasihit fitnodagaid mielddisbuktin bálvalusaid ja buktagiid árvolasi. Seammas fierpmádagaide čoggo maid máhttu, mii sáhtta vuvdojuvvot alla árvolasi bálvalussan miehtá máilmmi. Árvogollosa ipmirdeapmi, ođđa teknologijaid vejolašvuodaid identifiseren ja eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaid vuhtii váldin lea dán barggu oassi.

Bargosajiid duddjon ja ártalaš guovllu ekonomijja váfisteapmi ávkahuvvet das, ahte bargovuoibmi, mas lea mánggabeallásaš máhtu, lea fállun. Suomas lea ártalaš kontekstii heivvolaš máhttu ja dáin diliin buresdoaimmi čovdosat. Máhttu galgá buktojuvvot ovdan mearrediđolaččat sihke dorjojuvvot jearu ja fálu buoret deaivvadeapmi. Maiddá bargovuđđosaš riikiifárren sihke ođđa báikesorjjasmeahtun bargama vejolašvuodát galget ovddiduvvot davviguovlluid eallinvuoimmi doarjjan.

Digitališuvvna ovddideapmi doarju viidát garvindoalu ja ođasnuvvi ealáhuseallima dárbbuid sihke dahká vejolažžan ođđa fitnodatdoaimma ja fitnodatvuoda. Digitališuvvna vejolašvuodát galget váldojuvvot vuhtii viidát váikkuheaddji vuogi mielde maiddá buot hárvvit orrojuvvon guovlluid bálvalusain. Suopma deattuha maid satellihttabálvalusaid dehálašvuoda ja eurohpalaš gomuvuoda infrastruktuurra mearkkašumi ártalaš guvlui earenoamážit diehtojhtolaga, dálkkádatrieddama ja birrasa čuovvuma sihke ártalaš johtolaga dáfus.

Go ekonomalaš beroštupmi guovllu guovdu lassána, de maid gilvu lassána. Ain eanet riikkat ja fitnodagat vigget leat mielde ártalaš guovllu vejolašvuodaiguin ávkkástallamis. Ođđa rahpaseaddji mearrageinnodagat ja daiguin ávkkástallama investeremat lasihit jearu ođđa teknologijain.

Ártalaš mearraindustriija čovdosiin suomelaččain leat guhkes árbevierut. Dán ollisvuhtii gullet fatnasiid plánema, huksema ja komponantabuvttadusa lassin iešguđetlágán ártalaš diliide plánejuvvon ráhkadusat. Máhttui lassána dárbu ovdamearkka dihte ártalaš bieggapárkkaid ja hámmaniid plánemis ja ollašuhttimis. Suomas lea máhttu, mii duddjo ovddasmannama autonomalaš mearrajohtolaga gárggiideamis.

Jagi 2020 leavvan COVID-19-pandemiija lea oanehis áigge ožžon gahččat riikkaidgaskasaš turismma. Pandemiijaid lassin riikkaidgaskasaš politihkalaš, ekonomalaš dehe biraskriissat sáhttet dás maŋásge dagahit turismma dáfus mearkkašahtti hehttehusaid. Individuála turismabálvalusat suvdilis gárggiideami mielde leat suvdileappot deaividit rievdadusaid go mássaturismii čuozihuvvon bálvalusat. Dehalaš lea maid máhttu earáhuhttit bálvalusaid njuovžilit, juos dilitt dan gáibidit.

6.2 Ulbmildilli Ártalaš strategiiija 2021 ollašuhttima áigge

Maiddá ártalaš guovllus viggojuvvu sihkarastit, ahte buot ekonomalaš doaimmas váldojuvvot vuhtii prinsihpat suvdilis gárggiideami mielde. Dat vuhtto maid lassáneaddji meari mielde maid investerejeddjiid bargguin ja golaheddjiid mearrádusain. Dát

rahpá vejolašvuodaid ođđa alla teknologiija buktagiidda ja čehpiide. Árktalaš fitnodatdoaimma ovddideapmi gáibida systemáhtalaš lahkonanvuogi ja noahkuma. Árktalaš guovllu ekonomiiija gárgeheamis galgá váldit vuhtii maid man olu luondu gierdá, dálkkádaga suodjaleami ja eamiálbmogiid vuoigatvuodaid gudnejahttima.

Vejolašvuodaid identifiseren suvdilis gárggiideami mielde gáibida ipmárdusa dálkkádatrievdama váikkuhusain doaibmasurggiide ja oba árktalaš ekonomiijai. Go ipmirduvvojit riev dama mekanismmat oba árvo- ja doaimmaheaddjegollosis, de lea vejolaš árvoštallat márkaniid ja ekonomiiija riev dandárbbu ja váfistit háltti suvdilit ráhkadussii. Dálkkádatrievdama goahcan ja suvdilis gárggiideami gáibádusat loktejit ovdan ođđa surggiid, doaibmavugiid ja teknologiijaid, dego garvin- ja bioekonomiiija.

Árktalaš guovllus suvdilis ovdáneapmi ja doaibmavuogit ovddiduvvojit, muddema vugiid bálddas, maidái geavada dásis nu ahte gárgehuvvojit, demonstrerejuvvojit ja fállujuvvojit ođđa buktagat ja bálvalusat. Seammas duddjojuvvo jearru ođđa alla árvolasi buktagiidda ja bálvalusaide, váfistuvvojit árktalaš innovašuvdnamedis márkanat sihke dahkkojuvvo mánggabeallásaččabun árktalaš guovllu ealáhusráhkadus.

Dárbbalaš lea maid ain buorebut identifiseret iešguđetlágán doaimma váikkuhusaid sámi kultuvrii ja sápmelaččaid vuoigatvuodaide, vai ruossalasvuodaid šaddan sáhtá ovddalgihtii eastaduvvot ja vahátlaš váikkuhusat litnuduvvot. Sámi guovllus earenoamáš fuopmášupmi galgá giddejuvvo vejolaš beroštumiid ruossalasvuodaid identifiseremii, mii laktása eanangeavaheapmái.

Ekonomiiija fierpmádagat, klusterat ja fitnodatdoaimma- ja innovašuvdnavuogádagat leat guovddášsajis iešguđet doaibmasurggiid ja fitnodagaid árvolasi šaddadeamis. Dain ovtastuvvá ja riegáda ođđa máhttu, mii dahká vejolažžan buoret buktagiid ja bálvalusaid ovdáneami. Alit árvolasi buktagiid ja bálvalusaid, mat šaddet dán lági mielde, lassin mánggabeallásaš máhttu sáhtá vuvdojuvvo ovddos eará guvlui. Riikkaidgaskasaš ekosystemaide ja fierpmádagaide liŋkaluvvan gáibida iežas máhttodási bajásdoallama ja váfisteami. Árvolasi lokten šaddá čielgaseappot fuopmášahttin maid, go dávistuvvo dálkkádatrievdama mielddisbuktiin hástalusaid eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaid.

Ođđa árvolasi duddjoma dáfus galget dovdojuvvo doaibmasurggiid árvofierpmiit ja vejolašvuodát, mat dain rahpasit. Dasa lassin galget dovdojuvvo viiddit ollisvuodát dehe trendat masa doaibmasuorgi laktása dehe gos sáhttet gávdnot ođđa laktásanalázat ja dahkamuš. Ná sáhttet lokaliserejuvvo dat ovddideami oasseguovllut, main lea jearru ođđa čovdosiidda, ja maidda suomelaš máhttu sáhtá heivejuvvo oktasašfálu mielde.

Govva 12. Muohtahotealla ovddasta innovatiivvalaš turismahuksema. Muohtahoteallat, mat huksejuvvojit juohke jagi, leat olgoriikkalaš turisttaid stuora oaidnámuš ja áidnalunddot muosáhus. Govvejeaddji: Kaisa Sirén.

Guollebuktagiid jearru lassána riikkaidgaskasaččat. Gárggiideami dorjot golaheaddjetrendat, mat oidet guollebuktagiid, mat leat dearvvašlaččat ja noađuhit unnán birrasa. Suoma jođihemiin ráhkaduvvon davviriikkaid alit bioekonomiija luoddagárta mielde ovttasbargu deahtistuvvo earenoamážit máilmmiviidosáččat jođánepmosit šaddi álgobuvttadusa hámi dehege guollešaddadeami ovddideapmin sihke guolis ja dan oalgerávnnjiin sihke lassiárvobuktagiid ovdáneamis, mii ožžojuvvo debbos. Dáidda oasseguovlluide ja guollesállaša árvolassáneapmái laktása mearkkašahtti šaddanpotentiála ártkalaš guovlluin.

Ártkalaš guovllu turismma lassáneami vuodđun lea guovllu sierralágánvuolta earenoamážit luonddu muhto maid kultuvrra beales. Suvdilis ja ovddasvástáduslaš turismma ovddideamis galget váldojuvvot vuhtii birasgeahččanguovlluidd lassin viidát sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš oaidninvuogit. Mátkkošteaddjemeeriid lasiheami sajis galget resurssat čuozihuvvot turisttaid ádjáneami ja ruhtageavaheami lasiheapmái, allašlájat ja bures báhkkejuvvon buktagiid sihke luonddu dáfus suvdilis bálvalusaid mielde.

Turismma buvttadan árvolasi šaddadeapmi oažžašuvvá nu ahte čuoziuvvojit resurssat allašlájat ja suvdilvuoda ollislaččat vuhtii váldi turismabálvalusaide ja -buktagiidda. Árktalaš guovllu turismma birrajáhkašvuoha lasihemiin sáhttet dássejuvvot mátkkošteaddjemearit, sáhtta veahkehuvvot birrajagáš barggolašvuoha ja sestojuvvot luondu. Rájiid rasttildeaddji johtolaga ovddideapmi sihke turismaovttasbargu ránnástáhtaiguin veahkehit mátkkošteddjiid johtima, ádjáneami ja ruhtageavahusa positiivvalaš ovdáneami árktalaš guovllus.

Turismma ja johtolaga dagahan luoittuid geahpideapmi sihke báikkálaš orruid sosiálalaš ja kultuvrralaš buresbirgejupmi ferte váldojuvvot vuhtii fitnodatdoaimmas. Ovdamearkka dihte biebmobuvttadeapmi, čáhcegeavahus ja bázahusaid minimeren laktásit čađahis ja resursaábas globála ekonomijai. Ovttasbargu guovllu sámii álbmogiin ja eará báikkálaš álbmogiin lea guovddážiis suvdilis ja ovddasvástáduslaš turismma ovddideamis.

Árvogollosat ja ollisvuodát, mat leat ruvkedoaimma birra, čohkiidit ođđa teknologijja ja digitališuvvna ávkin atnimis earret eará ruvkkiid šleađgadeami ja gáiddusstivrema ovddideamis, garvindoalu doaibmavugiid ávkin atnimis ovdamearkka dihte siidorávnjiid hálldašeamis sihke ođđa energijateknologijja eaktudan minerálaid bistevaš fálus. Ruvkedoaimma ravdaevttuide galgá giddejuvvot earenoamáš fuomášupmi sihke birrasa ja báikkálašservošiid dáfus. Doaimmas galgá adnojuvvot ávkin buoremus diehtu ja máhttu.

Suoma ulbmilin lea deattuhit EU gomuvuoda prográmma ja eará eurohpaláš gomuvuoda infrastruktuurra mearkkašumi árktalaš guvlui earenoamážit diehtojoholaga, dálkkádatrievdama ja birrasa čuovvuma sihke árktalaš johtolaga dáfus. Suopma háliida giddet fuomášumi máhtolašvuhtii mii juo lea leame earenoamážit gáiddusgártemis ja satellihttanavigeremis, muhto maid čujuhit váilliid árktalaš guovllu dehálaš gomuvuohačovdosiin ja daid gokčevašvuodas, dego satellihttakommunikašuvnnas.

Noahkunvuogádagaid gárgeheapmi lagasáiggis jagiáigge noahkumii árktalaš diliin lasiha Suoma válmmasvuoda ráhkkanit hástalusaid, mat šaddet dálkki ja dálkkádaga rievdamis. Ođđa árktalaš áiccadanvuogádagaiguin ávkkástallan ja máhtu ovddideapmi dahket vejolažžan dárkkat dilleeinnostusaid ja váfistit Suoma árktalaš dillediđolašvuoda. Áicomateriálaiguin ávkkástallamiin maid fitnodagat sáhttet ovddidit árktalaš dillediđolašvuoda čovdosiid ja daidda vuodduvvi ođđa fitnodatdoaimma. Dát sáhttet ovddiduvvot ovdamearkka dihte almmolaš háhkamiid bakte refereansaháhkamin.

Suopmelaš máhttu árkatalaš guovllu hástalusaid čovdosa oassin

Suomas ja suopmelaš fitnodagain lea viidát alla árkatalaš máhttu, mainna ávkkástallan doarju suvdilis gárggiideami, nanne barggolašvuoda, lasiha energijabeaktivilvuoda, unnida vahátlaš luoittuid ja duostu dálkkádatrievdama buot árkatalaš ja antárktalaš riikkain. Fitnodatdoaimma, mii laktása galbma diliide, čovdosat ja teknologijja leat dávjá čađahannávccaideaset dáfus alladásgat riikkaidgaskasaččat ja gilvonávccalaččat maid viiddit eatnandiedalaš guovllus go ráidnasit árkatalaš dehe antárktalaš guovllus.

Dálkkádatrievdama duostun gáibida energijabeaktivilvuoda loktema ja luoittohis dehe unnán nuoskideaddji energijahámiid ja energijateknologijjaid ovddideami. Ođđa vejolašvuotan lea ee. mearrabieggafápmu. Mánngga suopmelaš fitnodagas leat máhttu ja vejolašvuodat árkatalaš máhtuin ávkkástallamii Nuortameara guovllus sihke viiddit mearrabieggafámu huksema márkaniin.

Árkatalaš guovlluin diehtujohtolatoktavuođat ja guhkes gaskkat eatnama nalde go meara nalde leat dehálaččat ja hástaleaddjit. Suomas lea čovdosat strategalaš giddes oktavuodaid (ee. mearrakábel) go láiggehis firpmiid (ee. 5g, satellihttaoktavuođat) gárgeheapmái. Suopmelaš ealáhuseallimis lea olu addámuš dakkár digitála bálvalusain, main lea earenoamáš rolla árkatalaš ja antárktalaš guovlluin. Dákkárat leat ee. dálke- ja dilleanalysaid dahkan, diehtobálvalusat, skuvlenbálvalusat sihke dearvvašvuoda ja dorvvolašvuoda ovddideaddji bálvalusat, main leat dás maŋás maid dahkujirpmiin ávkkástalli iešvuodát.

Suopma lea árkatalaš dámpateknologijja ja dámpaopererema njunušriika máilmmis. Máhttu gokčá ee. dámpaplánema, dámpahuksema, materiála- ja ráhkadusteknologijja, jieknadoadjima ja -hálddašeami teknologijja, mohtor- ja stivrenteknologijja, dámpa šleađgadeami ja automašuvnna, navigerema ja rederijadoaimma. Dán ollisvuhtii gullet dasa lassin iešguđetlágán, árkatalaš diliide plánejuvnon struktuvrrat. Máhttui lea stuorru dárbu ovdamearkka dihte árkatalaš bieggamillópárrkaid ja hámmaniid plánemis ja ollašuhttimis. Suopmelaš skuvlen ja dutkamuš sihke destenguovllut ja ovttasbargu duddjot dan, ahte Suopma lea ovdanvázzin autonomalaš mearrajohtolaga sihke čađahis boaldámušaid gárgedeamis.

Suomas lea maid alla máhttu proseassateknologijain (vuovdi, kemijja, metálla) mat bohciidit árttalaš dilis ja daid hálddašeamis. Árttalaš máhttu lea maiddái bargomašiinnain, mat adnojuvvojit muhtimin maid hui ánggiris diliin. Dákkár mašiinnat leat ee. hámmán- ja dämparusttegat ja mašiinnat, vuovdemašiinnat ja ruvkemašiinnat ja rusttegat. Earenoamáš miellagiddevaš guhkes sivtta vejolašvuohta laktása čađahis stállebuvttadeapmái ja heiveheapmái, mii lea buorre čujuhus industriija iežas aktiivvalaš ja mearkkašahtti ánggiruššamis dálkkádatrievdama duostuma vuostá.

Logistihkka lea okta árttalaš máhttu viiddes guovlu, mas ovtastuvvet diliid hálddašeapmi, dálkediliid analyhtalaš dutkan ja noahkun, gálvvuud ja terminálaid teknologijat ja geavahus eatnama nalde (geainnut ja ruovdegeaidnojohtolat), almmi vuolde ja meara nalde, sihke logistihkka holisttalaš plánen ja hálddašeapmi.

Ceavzilis vuovde- ja bioindustriija leat Supmii ja ekonomijai mávssolaš suorggit, main lea maiddái árttalaš dimenšuvdna. Dain ovtastuvvet suvdilis vuovdedoallu ja vuovdedikšun, logistihkka sihke industrijalágádusaid alla birasbeaktilvuohta ja guovlluid barggolašvuohta. Suopmelaš vuovdeindustriija buktagiid jearu earáhuvadettiin vuovdeindustriija bidjá vuoimmálaččat návccaid ođđa alla árvolasi buktagiidda (tekstiilafiiberat, ligniidna ja buktagat, main lea hemisellulosá, ođđa ekologalaš báhkkenmateriálat, ođđa buolvva bioboaldámušat). Ođđa muorravuđđosaš buktagiid ja bioovddidanrusttegiid gárgedeapmi iežas oasis gievruda vuovdeindustriija rolla dálkkádatrievdamii reageremis. Heivvolaš ja ekologalaš materiálan muorra fállá huksemii ođđa vejolašvuođaid. Ođđa buktagat bálvalit maid árttalaš guovllu suvdilis gárggiideami ulbmiliid joksama. Vuovdeindustriija geaidnogárta sárgu oinnolažžan doaibmasuorggi rolla Suoma gudneánggiris čađđaneutrálavuolta 2035 -ulbmila joksamis.

Minerálaid guovddášrolla dálkkádatulbmiliid joksamis lea lokten earenoamážit kritihkalaš álgoávdnasiid strategalaš fuolahussihkarvuoda ollisvuoda oassin. Ruvkedoibmiid atnuiváldin riikkaidgaskasaččat meroštallojuvvon ovddasvástáduslaš doaibmavuogi mekanismmat sihke viggamuš energiija- ja álgoávdnasbeaktilis teknologijaid geavahussii duddjojot jearu, masa suopmelaš ruvke- ja minerálaekosystema doaibmit bastet fállat ođđa teknologijaid, čovdosiid ja máhtu.

Máilmmiviidosáččat beakkán suomelaš teknologijafitnodagat rahpet vejolašvuođaid maid ekosystema ug-fitnodagaid stuorrumii ja riikkaidgaskasažžan šaddamii. Earenoamážit ártalaš guovllus doaimmadettiin galget váikkuhusat birastahtti lundui dahkkojuvvot nu unnin go vejolaš ođđaáigásaš čuovvunvugiid mielde ja beaktilis teknologijja ávkin atnimiin. Ruvkkiid ja minerálaid muohkadeami siidorávnnjiiguin ávkkástallan lea šaddan industriijadoaimma lunddolaš oassin. Ođahanálgoávdnasa ovdalačča buoret ja áhpsit rádján ja ávkkástallan leat guovddášlaš ekosystema gárggiidančuožáhagat sihke fitnodagain ja dutkandoaimmas.

Miehtá máilmmi ee. báttertechnologijja gárggiideapmi lea ovdáneame voimmálaččat, man dihte maid Suopma lea ráhkadan bargo- ja energijaministeriija jođihemiin báttérstrategijja. Báttérstrategijja siste strategalaš eananmetállat, minerálat ja daiguin ávkkástallan leat čoavddasajis. Dát báttérstrategijja duddjo háltti dása laktáseaddji ruvkedoaimma gárgedeapmái.

6.3 Strategalaš doaibmabijut

- Dorjojuvvo Árktalaš guovllu ekonomiija suvdilis šaddu ja eavttut alla árvolasi bargosajiide.
- Ovttahttojuvvo árktalaš jearru ruovttueatnama fáluin ja čuozihevvo dutkan- ja ovddidandoaibma ođđa čovdosiid ovddideapmái.
- Sihkkarastojuvvo máhtolaš bargovuoimmi oažžun (mielde lohkkovuvvon skuvlen sihke olgoriikkalaš bargovuoimmi riikiifárren).
- Hábmeyuvvo oktasaš árktalaš máhtu dillegovva ja váldojuvvo vuhtii synergiija eará ealáhus- ja innovašuvdnapolitiikka ovddideaddji doaibmabijuide visot doaibmasurggiin.
- Ovddiduvvo turismma suvdilvuohta ja birrajáhkásašvuohta árktalaš guovllus.
- Signaliserejuvvo Suoma sierramáhtus suvdilvuođa oasis (ee. suvdilis turisma, vuovdedoallu, digítálalaš čovdosat, cleantech ja biodoallu).
- Čielggaduvvojit turismaovttasbarggu vejolašvuođat Suoma davviguovllu lagasguovlluiguin.
- Dorjojuvvo Árktalaš ekonomiiaráđi bargu guovllu ealáhuseallima doibmiid ovttasbarggu váfisteami várás.

Deaddočuokkesguovlu ollašuhttá čuovvovaš suvdilis gárggiideami doaibmaprogramma Agenda2030 ulbmiliid ja vuolleulbmiliid:

7 Deaddočuokkesguovlu 3.2: Máhttu, alimus dási dutkamuš

7.1 Dillegovva Árktalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge

Suomas lea eatnat alla dási máhttu ja doaibmit, mii laktása árktalaš dutkamii oba riikkas. Dutkanbargu dahkkojuvvo allaskuvllain ja dutkanlágádusain sihke priváhta sektoris ja maid goalmát sektoris. Mánnggat dieđasuorggit leat ovddastuvvon ja mánnggadiedalaš lahkoneapmi lea mihtilmas. Alladásat dutkanbarggu vuodđun lea buorrešlájat skuvlenuogádat, mas váldojuvvo vuhtii Suoma sajádat árktalaš riikan.

Suopmelaš dutkandoaibmit leat bures ovddastuvvon riikkaidgaskasaš fierpmádagain, mat čuhcet árktalaš gažaldagaide ja árktalašvuoda máhttui dehe guoskkahit dan. Earenoamáš dehálaččat leat Árktalaš ráđi vuolde syntetiserejuvvon dutkandiehtu sihke skuvlema ja dutkamuša fierpmádagat dego Riikkaidgaskasaš árktalaš diehtaga komitea IASC, Árktalaš universitehta UArctic, Arctic Five -universitehtafierpmádat ja EU-ruhtadanprográmmat. Fierpmádagaid čohkke earret eará Árktalaš guovddáš, mii lea árktalaš dutkamuša ja diehtujuohkima riikkaidgaskasaš guovddážin Suomas.

Suomas lea riikkaidgaskasaččat áidnalunddot dutkaninfrastruktuvra árktalaš guovllu dálkkádaga ja birrasa riev dama áiccadeapmái, gomuvuoda dutkamuššii ja jiekŋadutkamuššii, mii duddjo vuodu viiddes dutkandoibmii ja čuovvumii.

Árktalaš almmolaš dutkan ruhtaduvvo Suomas sierra hálddahussurggiin, mat laktásit allaskuvllalágádusa ja dutkanlágádusaid árktalaš aktivitehtaide ja prográmmaide. Árktalaš dutkanpolitihkka Suomas hápmahuvvá oktasaččat iešguđet ministeriijaid doaimma mielde. Riikkaidgaskasaš dutkanruhtadeamis EU prográmmain lea fuopmášahttimuš rolla, dego Horisonta Eurohpa ja ovdamearkka dihte Copernicus. Eará riikkaidgaskasaš ruhtadeaddjit leat earret eará davviriikkalaš oktavuodain, dego Nordforsk.

Govva 13. Suomas lea eatnat alladásat máhttu, mii laktása árttalaš dutkamuššii, ja doaimmit oba riikkas. Dutkamuš dahkkojuvvo earret eará allaskuvllain ja dávjá mánggadieđalaččat. Govvejeaddji: Kaisa Sirén.

Stáhtaráđi čielggadeapmi Suoma árttalaš ruhtadeami ollislaš govvas (2019:1) identifiserii čuolbman árttalaš ruhtadeami fuopmášahtti biđggiideami. Dát guoská maid dutkanbarggu, mas prošeavttaid mearkkašahtti mearri seammas čoahkkana olbmuid ja máhtu dihto vuorkán ja buktá eahpejotkkolašvuoda. Dutkamuša stuora volymas fuolakeahhtá Suoma árttalaš dutkamuša ollislaš govva lea hejot oažžunsajis.

Dutkamušain lea dehálaš rolla mearrádusdahkama ja árttalaš politihka doarjjan. Árttalaš guovllu galbmamáhtu fitnodatdoaimmas dutkandiehtu doarju menestuvvanvejolašvuodaid ja dutkamuš, mii laktása servodaga dorvvolašvuhtii ja doaimbasihkarvuhtii, lea mávssolaš. Árttalaš dutkanmáhtuin lea mearkkašupmi bealuštannávcca gárgeheami dáfus. Dasa lassin árttalaš guovllu earáhuvvami laktásettiin mearrádusdahkan dárbbáša alla dási dutkandieđu. Suoma dáfus dehálaš lea dutkandieđu viidodat ja dan oažžašuvvan buohkaide. Dutkandárbbu deattuha earenoamážit árttalaš guovllu jođanis birrasa earáhuvvan ja dárbu bajásdoallat suvdilis gárggiideami seammas go riikkaidgaskasaš beroštupmi árttalaš guvlui ja dáinna ávkkástallamii lassána.

7.2 Ulbmildilli Ártalaš strategiija 2021 ollašuhhtima áigge

Ártalaš dutkama buvttadan diehtu ja máhttu adnojuvvo viidát ávkin. Dutkandiehtu duddjo vuodu allašlájat ja rivttesáigge mearrádusaide sihke ođđa innovašuvnnaide ealáhuseallima sierra sektoriin ja surggiin. Čuoziheittiin resurssaid skuvlemii ja dutkamii Suoma sajádat ja geasuhus riikkaidgaskasaš ártalaš njunušmáhttin váfistuvvo. Viiddesvuđot, mánggadiedalaš ja riikkaidgaskasaš fierpmádagat veahkehit atnit ávkki ártalaš dutkamušain buoremus vejolaš vuogi mielde.

Dutkanresurseremis váldojuvvo vuhtii ártalaš dutkamuša vuoddoinfrastruktuvrras ovddideapmi ja váfisteapmi. Dat váfista návcca menestuvvat riikkaidgaskasaš dutkanruhtadeami gilvvus ja buktá Suoma ártalaš dutkamuša ollislaš gova oidnosii. Riikkaidgaskasaš ruhtadeapmái dego EU dutkanprográmmaid ulbmiliidda ja fáttáide váikkuheapmi gáibida, ahte diehtolonohallan ja ovttasbargu doibmet álbmotlaččat hálddahusrájiid rastá. Maiddái fitnodagat atnet ávkin dutkanprográmmaid valjis.

Dutkandieđuin ávkkástallamiin ovddiduvvo ártalaš guovllu álbmoga buorre eallin ja eallinvuoibmi. Áigáiheivvolaš govva ovttahatolbmuid buresbirgejumis ja servošiin sihke olbmo ja iežas birrasa vuorrováikkuhusas ja earáhuvvamis veahkeha ovddidit mearrádusaid servodatlaččat suvdilis gárggiideami guvlui. Árbevirolaš diehtu ja báikkálaš diehtu geavahuvvo vejolašvuodaid mielde dutkamuša plánemis ja ollašuhhtimis.

Ollislaš govva Suoma ártalaš ja ártalašvuhtii gullelaš dutkamušas lea buoriduvvon. Koordinašuvdna ja diehtolonohallan lasihemiin iešguđet doibmiin lea juhkkuojvvon reálaáigásaš oaidnu prográmmalaš dutkandoaimmain ja prošeaktavuođus. Ideálalaččat lea álbmotlaš prográmma, mii ovddida koordinašuvnna ja kommunikašuvnnalaš oidnosa.

Ekonomalaš doaibma ártalaš guovllus ja ártalašvuhtii laktásettiin dahkkojuvvo vejolažžan, ja dat dahkkojuvvo suvdilis ovdánemiin vuorrováikkuhusas. Ártalaš dutkamuša ja máhtu bajásdoallan sihke daid ovddideapmi ja márkanastin leat guovddášáššit fitnodatdoaimma vejolašvuodaid duddjoma ja ávkkástallama dáfus. Váldojuvvo vuhtii, ahte Suoma ártalaš máhttu manná viidát doaimmaid ja doaibmasurggiid čađa. Earret eará galbmamáhttu lea mearrideaddji ovdasadji mánggain buktagiin ja bálvalusain.

Stuorimus hástalus ártalaš guovllus lea davvidálkkádaga ja birrasa earáhuvvan. Dutkamuš adnojuvvo aktiivvalaččat ártalaš guovllu earáhuvvama árvvoštallamiin ja dat fállá dieđu mearrádusdakhkama doarjjan.

Earáhuvvama vuollásaš ja mánggalágán vuorrováikkuhusas lea maid árttalaš politihkka. Dan konjunktuvrraid ipmirdeapmi ja aktiivvalaš doaibmami duddjojuvvo duogáš mánggadiedalaš dutkandieđuin ja nu ahte dutkojuvvon diehtu buktojuvvo oinnolažžan.

Árttalaš dutkamuš, mii doarju dorvvolašvuoda ja eatnanbealuštusa, ovddiduvvo riikkaidgaskasaš ovttasbarggus mángga- ja guovttágaskasaččat. EU prográmmat adnojuvvojit ávkin dutkanruhtadeami nannema várás. Dasa lassin árttalaš dillegovva sáhttá ovddiduvvot ovttasbarggus guoibmeriikkaiguin, dego ovdamearkka dihte gokčevaččat satellihttagovva poláraguovlluin.⁴

7.3 Strategalaš doaibmabijut

- Allaskuvllat ja dutkanlágádusat dahket alla dási dutkamuša ja čilgehusaid, mat laktásit árttalaš guvlui ja árttalašvuhtii, sihke čalmmustahttet dutkanmáhtusteaset viidát.
- Árttalaš dutkamuša ollislaš govva buoriduvvo ja dan ruhtadeapmi čuvvojuvvo ja gárgehuvvo sierra hálddahussurggiid ovttasbargun.
- Allaskuvllat ja dutkanlágádusat resurserejit iežaset strategijaid mielde árttalaš máhtu ja dutkamuša ovddideapmái sihke dutkamušain ávkkástallamii. Ruhtadeamis geavahuvvojit álbmotlaš ja riikkaidgaskasaš ruhtadanvejolašvuodát dego Suoma Akademiiija, Business Finland, Strategalaš dutkamuša ráđđi, stáhtaráđi TEA-ruhtadeapmi, Horisonta Eurohpa -prográmma ja EU ráhkadusruhtarájut ja eará eurohpaláš ruhtadanvejolašvuodát sihke Davviriikkalaš dutkanruhtadeaddjit.
- Oassálastojuvvo aktiivvalaččat Árttalaš ráđi ja dan bargojoavkkuid bargui. Oassálastojuvvo proaktiivvalaččat árttalaš guovllu earáhuvvama dutkamii ja árvvoštallamii. Suomelaš dutkit doibmet riikkaidgaskasaš dutkanfierpmádagain ja atnet ávkki EU ja Eurohpa gomuvuoda organisašuvnna fállan vejolašvuodain, dego Copernicus -prográmmas. Fitnodagaide fállujuvvo diehtu ja doarjja riikkaidgaskasaš ruhtadeapmái ja ovttasbargui oassálastima várás.
- Ovddiduvvojit doaimmat, mat lasihit árttalaš dutkama ja máhtu EU aktivitehtaid válmastallamis, earret eará Horisonta-rápmaprográmma bargoprográmmain.
- Dutkamuša goskkahanaláš fitnodagaid bargui váfistuvvo. Dutkanovttasbargu doarju fitnodagaid vejolašvuodaid gárgehit iežaset buktagiid

4 Liŋka suomelaš árttalaš dutkanlágádusaide: <https://www.arcticfinland.fi/FI/Tutkimus>

ja dávistit árktaš guovllu doibmiid ođđa dárbbuide. Dutkanovttasbargu maid nanne fitnodagaid fierpmádagaid ja ekosystemaid.

- Álbmotlaš noahkunbarggus váldojuvvo vuhtii davimus Suoma ealáhusráhkadusa earáhuvvan, bargovuoimmi dárbu ja populašuvdnagárggideapmi. Skuvlenfálu ulbmilat ráhkaduvvojit mánggabeallásaš diehtovuođu vuođu.

Deaddočuokkesguovlu mearrádusdahkamis, mii vuodđuduvvá dihtui, lea dehálaš mánggain suvdilis gárggiideami doaibmaprogramma Agenda2030 ulbmiliin ja vuolleulbmiliin. Deaddočuokkesguovlu ollašuhttá dain earret eará čuovvovaččaid:

8 Deaddočuokkesguovlu 4: Infrastrukturva ja logistihkka

8.1 Dillegovva Árktalaš strategiija 2021 ráhkadanáigge

Maidái árktalaš infrastrukturva ovddeamis Suopma ovdida oppalaš ulbmiliid árktalaš guovllu stádisvuoda, ekonomalaš vejolašvuodaid, barggolašvuoda sihke earenoamáš hearkkes luonddu dorvvasteamis ja dáid vuhtii váldimis EU-politihkas. Dálkkádatrivdama goahcan lea guovddášsajis. Davviealáhusat ja eamiálbmogiid vuoigatvuodát dorvvastuvvojit ja árktalaš guovllu buot guovddášfidnuin dahkkojuvvojit vuodalaš váikkuhusaid árvvoštallamat. Visot dát speadjaluvvá maid logisttalaš válljemiidda. Seammas ovdiduvvo Suoma johtolatfierpmi čatnaseami maid davviguovllu oasis Eurohpaviidosas johtolatfierpmi TEN-T váimmusfierbmemanahagaide. TEN-T-johtolatfierpmi ulbmilin lea ovdidit johtolatvuogádaga, mii doarju oadjebas, suvdilis ja ekonomiija eallinvuoimmi.

Oktanaga árktalaš strategiija ráhkademiin lea válmastallojuvvon vuosttaš riikkaviidosas johtolatvuogádatstrategiija, mii dohkkehuvvui giđđat 2021. Árktalaš politihka strategiija infrastrukturva ja logistihkka -deaddočuokkesguovllu linnjemat leat dán lági mielde ovttalágánat riikkaviidosas johtolatvuogádatplánain.

Johtolatvuogádaga ovddeamis deattu ožžot Davvi-Suoma oasis vuoimmálaččat ealáhuseallima doaimmaevttuid gievrudeapmi, riikkaidgaskasaš oazžašuvvan ja johtolatoktavuodát ránnáriikkaide.

Ovttasbargu oktavuodaid ovddeamis Árktalaš ráði riikkaid ja Barentsa guovllu doibmiiguin lea dehálaš. Riikkaidgaskasaš eananjohtalatoktavuodaid lassin guovllu ovdáneami dáfus mávssolaččat leat maid mearra- ja girdijohtalatoktavuodát. Hámmanat leat dehálaččat earret eará viiddes ovdáneaddji lossa industriija dihte ja girdijohtolat ja girdišiljut ožžot deattu earret eará dehálaš turismaealáhusa sihkarastimis maid COVID-19-pandemiija maŋŋelaš dilis.

Govva 14. Davvi-Suomas lea mihtilmas mánggabeallásaš ealáhusaid girju ja guhkes gaskkat. Govvejeaddji: Kaisa Sirén

Buresdoaimmi kommunikašuvdnaoktavuođat leat vealtameahttumat árktalaš guovllu orruid, ekonomalaš doaimma ja ealáhuseallima dáfus. Dat lasihit maid dorvvolašvuoda guovllus. Kommunikašuvdnafirpmiid huksen ja bajásdoallan árktalaš guovllus lea hui hástaleaddji sihke tehnikkalaččat ja ekonomalaččat. Čovdosat gáibidit mánggaid sierra teknologijaid, dego satellihtaid, rádíooktavuođaid ja mearrakábeliid sihke daid ovttaštahttima buoremus loahppabohtosa oažžuma várás.

Davvi-Suomas lea mihtilmas mánggabeallásaš ealáhusaid girju ja guhkes gaskkat, mat deattuhit mátke- ja fievrridangollosiid doaimmivuođa dehálašvuoda. Fávlefierpmi ortnet sihke ealáhuseallima dárbbut leat mávssolaččat. Dáláš johtolatinfrastrukturra ortnegis doallan ja ealáhuseallima dáfus váttis bohtalčeabehiid buorideapmi lea dehálaš.

Johtolatvuogádaga geavaheddjiid mearis leat Davvi-Suomas stuora áigodatmolsašuddamat. Davvin, dego árktalaš guovllus dábálaččat, leat maid guhkes gaskkat ja hárvves orrun. Dat buktet johtima lasiheami hástalusaid, mat oasisteaset deattuhit máksin- ja infravuogádagaid sihke čuolbmasajiid doaimmivuođa dehálašvuoda. Earenoamážit turistaid buhta johtolaga bálvalusaid gárgeheamis

leat vejolašvuodát. Maiddái turisttaide lea dehálaš beassat njuovžilit johtit oba kalohttaguovllus rájiid rastá.

8.2 Ulbmildilli Árktalaš strategiija 2021 ollašuhttima áigge

Riikkaviidosaš johtolatvuogádatplána ulbmilin lea, ahte johtolatvuogádat dáhkida oba Suoma oažžašuvvama ja dávista ealáhusaid, barggusfitnama ja orruma dárbbuide.

Ulbmila oažžašuvvama várás johtolatfierpmi bálvalandássi gárgehuvvo ealáhuseallima ja barggusfitnama dárbbuide ja riikkaidgaskasaš johtolaga njuovžilvuolta dorvvastuvvo. Sihkkarastojuvvo, ahte sierra guovllut leat oažžašuvvamis govttolaš áiggis juoga johtolathámiin dehe daid ovttastahttimiin. Márkanevtolaš joavkojohtolatbálvalusaid gilvoeavttut ovddiduvvojit ja vuođđobálvalusaid fálus fuolahuvvo sihke golloáhpasit ja vejolaš guovlluin, main márkanevtolaš bálvalusat eai šatta.

Dasa lassin háliiduvvo seailluhuvvot ealáhuseallima ja barggusfitnama dáfus dehálaš oktavuodát guovllus eanangoddeguovddážiidda ja eará dehálaš guovddážiidda. Johtolaga čuolbmásajit ja mátkegollosiid doaibmivuohta gárgehuvvojit. Sierra álbmoŋjoavkkuid johtinvejolašvuodát sihkkarastojuvvojit sosiálalaš suvdilvuoda dáhkideami várás. Gálvojohtolagas ovddiduvvo fievrridemiid ábasvuolta ja luoitogeahpádusat earret eará digitališuvnnain ja dahkkojuvvo vejolažžan bistevaččat johtolathámiide.

Visot ulbmilat vigget goahcat dálkkádatrievdama. Riikkaviidosaš johtolatvuogádatplána viggá dáhkidit oba Suoma oažžašuvvama, dávistit ealáhuseallima, barggusfitnama ja orruma dárbbuide ja buoridit johtolatvuogádaga servodatekonomalaš ábasvuoda.

Árktalaš politihka strategiija ulbmilin logistihkka ovddiduvvo bálvalit ealáhuseallima ja barggusfitnama suvdilis johtolathámiin. Diehtojoholaga oažžašuvvan, earret eará stuora sirdinleaktu govdaoalleoktavuodát gievruduvvojit fitnodagaid ja riikkavuložiid dárbbuid várás.

Suvdilis johtin ja earenoamážit molssaevttolaš boaldámušain doaibmi johtolaga doaibmaevttut gievruduvvojit nu ahte lasihuvvojit molssaevttolaš boaldámušaid geavaheaddji fievrruid láddeninfrastruktuvra.

Govva 15. Árktalaš gomuvuođa guovddáš álbmottlaš
satellihttaguovddážiis. Govvejeaddji: Kaisa Sirén

Johtolaga luoittuid unnideami várás ja buoremus geavadiid juohkima várás riikkaidgaskasaš ovttasbargu jotkojuvvo ja adnojuvvo ávkin earret eará Riikkaidgaskasaš mearrajohtolatorganisašuvnna (IMO) ja Árktalaš ráði bargu.

Lossa boaldinoljju (Heavy Fuel Oil, HFO) geavahus ja fatnasa boaldámuššan fievrredeapmi lea IMO-muddema vuodul gildojuvvon árkatalaš mearraviidodagain suoidnemánu 2024 rájes. Suopma doaibmá IMO:s aktiivvalaččat gielddu áigái oazžuma várás. Bargu lossa boaldinoljju buhttema várás molssaevttolaš boaldámušain galgá goitge jotkojuvvot ovdal gielddu vuoibmái boahtima.

Suopma lea aktiivvalaččat ovddidan árkatalaš guovllu mearrajohtolaga dorvvolašvuoda ja suvdilvuoda buorideaddji IMO polárokoda (International Code for Ships Operating in Polar Waters, the Polar Code) ábas ollašuhhtima. Dát bargu galgá jotkojuvvot. Dat doarju earret Suoma barggu IMO:s, de maid mearraklustereamet sajádaga árkatalaš máhttin.

Johtolatvuogádagaid ovddideamis váfistuvvo digitališuvdna. Molssaevttolaš boaldámušaid atnu ovddiduvvo buot johtolathámiin ja čilgejuvvojit earret eará elektrovnnalaš girdima vejolašvuodát.

Johtolaga ođđa bálvalusat ja doaibmavuogit ovddiduvvojit dávistit lassáneaddji turismma dárbbuide. Dása laktásit maid rájiid rasttildeaddji oktavuodát Suoma, Norgga ja Ruota davviosiin. Laurila-Duortnus-Háhpáránda -gaskka šleađgandanfidnu dorjjolii Suoma luoddajohtolaga riikkaidgaskasažžan šaddama, ruovderattefievriridemiid goasttádusábasvuoda sihke industriija gilvonávcca. Oktavuohta livččii čatnat Davvi-Suoma ja Davvi-Ruota riikkaidgaskasaš johtolatmanahagaid Eurohpaviidosaš johtolatfierbmái, Barentsa guvlui ja Jiekŋamerrii Narviikka hámmana bakte sihke viidáseappot Gáiddus-Nurtii.

Johti bálvalusaid buvttadeami várás ovddiduvvojit rabas dieđu vejolašvuodát, gárgehuvvojit buresdoaimmi máksin- ja informašuvnavuogádagat sihke buoriduvvo johtolaga čuolbmajiid doaibmivuotta. Rabas digitálalaš diehtu sáhtá doalvut ee. ođđa applikašuvnnaid ollašuvvamii márkaniid eavttuid mielde.

Meteorologalaš mearkkašupmi Suoma árkatalaš máhtus oidno ovdamearkka dihte Dálkediehtaga instituhta Soađegili árkatalaš gomuvuoda guovddáža doaimmas. Gomuvuoda guovddáža infrastruktuorra satellihtadáhta vuostávdímii, prosesseremii ja bálvalanbuvttadussii laktásettiin lea sihke álbmotlaččat ja riikkaidgaskasaččat mearkkašahti.

8.3 Strategalaš doaimabijut

- Johtolaga oppalašeurohpalaš váimmusfirpmiid (TEN-T) ovddideapmi ja olaheapmi davás. Davvimeara–Baltia ja Skandinávia-Gaskameara váimmusfierbmemanahagaid viiddideamit EU Firpmiid Eurohpa -ásahasas (Connecting Europe Facility) 2021 dahket vejolažžan davviguovlluid ovt-tastahttima sihke ruovderattefievrrideamit árktalaš guovlluin eará sadjái Eurohpii sihke riikkaidgaskasaš márkaniidda.
- Ráhkanuvvo dálkkádatrivdama váikkuhusaide johtolainfrastruktuvrras ja oalledoallamis nu ahte adnojuvvo ávkin ođđaseamos dutkandiehtu infrastruktuvrra ovddideamis ja johtolainfirpmiid ábas geavahasas.
- Dahkkojuvvojit vejolažžan buresdoaimbi mátk- ja fievrridangollosat suvdilis johtima ja fievrrideami doarjjan nu ahte ovddiduvvojit ođđa bálvalusat.
- Ovddiduvvo dárbaheami gokčevaš molssaevttolaš boaldámušaid (ee. šleađga, gássa, čáza sihke ođasnuvvi ja šleađgaboaldámušat) juohkininfrastruktuvrra. Sihkkarastojuvvo juohkininfrastruktuvrra oktilašvuohta ja guvllolaš gokčevašvuohta ja ovddiduvvo molssaevttolaš boaldámušaid oážžašuvvan. Bargojuvvo riikkaidgaskasaš ovttasbargu davviguovllu viidosaš ja luottehahti juohkinfierpmádaga ovddideami várás.

Girdijohtolat

- Helsset-Vantaa girdišilju ovddidaneavttuin fuolaheapmi dahká vejolažžan doaimma maid eará girdišiljuin, mat atnet ávkin ođđa teknologalaš čovdosiid. Gárgehuvvojit mátkegollosat girdišiljuide oba Suomas.
- Giddejuvvo fuomášupmi girdijohtolaga mearkkašupmái viiddes ja hárvvit orrojuvvo riikka oážžašuvvama sihkkarastimis sihke doaresbealguovlluid potentiála ávkin atnimis.
- Viggojuvvo váikkuhit dasa, ahte girdišiljuide bajásdoallan ja gárgheheapmi sáhhtá jotkojuvvo fierpmádatprinsihpain dás maŋásge ja ovddiduvvojit mátkegollosat girdišiljuide. Árvvoštallojuvvo girdijohtolaga ovddidanoidnosat Finavia girdišiljuin ja váikkuhusat girdijohtolaga bálvalandássái sierra guovlluin.

Mearrajohtolat

- Váikkuhuvvo áhpsait mearrajohtolaga riikkaidgaskasaš birasmuddema gárgeheapmái Riikkaidgaskasaš mearrajohtolatorganisašuvnnas (IMO) earret eará nu ahte jotkojuvvo IMO polárákoda ollašuhttin.
- Plánejuvvo suomelaš jieknadoajárgálvuoid ođasnuhttin sihke váfistuvvo dálvemearrajohtolaga ovttasbargu ovttas ránnáriikkaiguin.
- Fuolahuvvo suomelaš dálvemearrajohtolaga sierramáhtus ja fálojuvvojit bálvalusat, mat dahket vejolažžan dorvvolaš johtaleami ja árttalaš birra sierrasárgosiid suodjaleami árttalaš guovllus. Ovddiduvvo ain fatnasiid ja diehtolonohallan, goas fanas sáhtta njoazidit meara nalde ja beassat dakko bakte fuopmášahti unnidemiide šaddovistegássaluoituin. Logistihkalaš vuogádaga energijaábasvuoda buorideapmi gáibida ovdánan kommunikašuvdnateknologijja, digitálalaš bálvalusaid ja diehtovuogádagaid rahpama.
- Adnojuvvo ávkin suomelaš mearraklustera máhttu hástaleaddji dálvemearrajohtolaga diliin ovdamearkka dihte Nuortadavveoali geavaheamis gálvojohtolahi. Gáibiduvvo vuostevurolašvuota, go Suoma mearraklustera ja sihke almmolaš ja priváhta sektorii čoggon máhttu adnojuvvo ávkin ovttasbarggus árttalaš mearrajohtolaga návccalašvuodaidea set ovddideaddji ovttasbargoguimmiiguin. Ovttasbargu doarju suomelaš máhttu ja teknologijja doalvunvejolašvuodaid ja innovašuvnnaid.
- Gievrudivvo Árttalaš guovllu mearrajohtolaga infrastruktuurra ja gárten-dieđu ovddideapmi nu ahte ollašuhttojuvvo mearramihtidandoaibma.

Kommunikašuvdnafierpmi

- Fuolahuvvo luoheteahti ja sirdinnávccalaš diehtujohtolafierpmiid ja digitálalaš bálvalusaid oažžašuvvamis árttalaš guovllus. Sihkarastojuvvo, ahte ealáhuseallima gáibidan buriid johtolaktavuodaid vuostebárran leat diehtujohtolaktavuodaid, maiguin bargu sáhtta bargojuvvot báikkis fuolakeahtta.
- Adnojuvvo ávkin sierra teknologalaš čovdosiid ovttastahttin árttalaš guovllus buoremus loahppabohtosa áigái oažžuma várás sierra atnudarbbuide earret eará satellihtateknologijja mielde. Ovddiduvvo máilmmiviidosas satellihttavuogádagaid gárggiidanbargu ja márkaniidda boahdin, vai geavaheddjiide basttá fálojuvvo unnimusat vuodđodási kommunikašuvdnabálvalusat.
- Jotkojuvvo bargu álbmotlaš ja riikkaidgaskasaš oktavuodaid ja ovdamearkka dihte dáhtaekonomijja doaimaeavttuid buorideami várás ja geasuhuvvojit Supmii diehtujohtolat- ja prográmmainvesteremat, main leat mielde dáhtaguovddážit.

- Movttiidahttojuvvojit fitnodagat dahkat ovttasbarggu almmolaš sektoriin doaibmi ruhtadanmáliid gávdnama várás vealtameahtun diehtujohtola-tinvesterema šaddadeami várás guovlluide, maidda dat márkaneavttuid mielde ii leat vejolaš. Sihkkarastojuvvo kommunikašuvdnabálvalusaid doaibmivuohta Suomas manjimus gieđas lága mielásaš oktasašbálvalusgeatnegasvuođaign, juos buresdoaibmi oktavuođat eai leat eará vu-giid mielde oažžunsajis.
- Váldojuvvojit vuhtii diehto- ja kommunikašuvdnateknologiijasuorggi da-gahan šaddovistegásat ja materiálagolahus ja váldojuvvojit vuhtii vuogit, maiguin suorggi birasváikkuhusat sáhttet hálddašuvvot.
- Jotkojuvvo Árktalaš ráđi bargu kommunikašuvdnaoktavuođaid ja gov-daoallebálvalusaid buorideami várás árktalaš guovllus.

Deaddočuoekkesguovlu ollašuhtá čuovvovaš suvdilis gárggiideami doaibmaprogámma Agenda2030 ulbmiliid ja vuolleulbmiliid:

9 Strategiija stivrenváikkhus sihke ulbmiliid ja doaibmajuid čuovvun

Strategiijas váldojuvvojit vuhtii dan stivrenváikkhus ja resurssat sihke doaibmajuid čuovvunmekanismmat. Strategiija ulbmiliid ollašuvvan gáibida bissovaš čuovvuma.

Árktalaš ovddasvástádusvirgeolbmuid bargojavkkus lea ovddasvástádus iežas hálddahussurggiid oaidninvugiid vuhtii váldimis strategiija ulbmiliid ja doaibmajuid ollašuvvamis.

Álbmotlaš suvdilis gárggiideami dilli čuvvojuvvo álbmotlaš suvdilis gárggiideami indikáhtoriiguin. Árktalaš ovddasvástádusvirgeolbmuid bargojavkkus šihttojuvvo Árktalaš politihka strategiija čuovvunvuloš indikáhtoriin strategiija dohkkeheami maŋŋel.

Árktalaš ovddasvástádusvirgeolbmuid bargojavku buvttada deahtta analysa jahkásaččat strategiija ulbmiliin ja juohke deaddočuokkesguovllu doaibmajuid ollašuvvamis. Dát analysa ovdanbuktojuvvo Árktalaš politihka strategiija stivrenjovkui ja Árktalaš ráđđádallangodái. Dasa lassin strategiija ulbmiliid ja doaibmajuid ollašuvvan gieđahallojuvvo dárbbu mielde ráđđehusa mearrádusdahkanorgánain.

Doaibmajuid dagahan golut ja daid áigemearri čielggaduvvo. Ruhtadeamis mearriduvvo almmolaš ekonomiija plána ja stáhtabušehta válmastallama olis. Doaibmajuid eaktudan stáhta ruhtadeapmi ollašuhthtojuvvo stáhtaekonomiija rámaid olis dárbbu mielde nu ahte mearreruđat čuoziuvvojat ođđasit.

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-572-6 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF